

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო

უნივერსიტეტი

მამუკა ქობალია

**„მაღალმთიანი რეგიონების შესახებ“ კანონის გავლენა
საქართველოს რეგიონულ განვითარებაზე**

საზოგადოებრივი გეოგრაფიის სამაგისტრო პროგრამა

სამაგისტრო შესრულებული საზოგადოებრივი გეოგრაფიის

მაგისტრის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად

ხელმძღვანელი: ასისტენტი პროფესორი დავით სიჭინავა

თბილისი. 2017

„მაღალმთიანი რეგიონების შესახებ“ კანონის გავლენა საქართველოს რეგიონულ განვითარებაზე

ანოტაცია

ნაშრომის მთავარი მიზანია საქართველოს მაღალმთიანი რეგიონების სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის საფუძველზე „მთის კანონის“ შემოღების შემდეგ მოსახლეობის კეთილდღეობისთვის განხორციელებული პროექტებისა და სახელმწიფო პროგრამების კვლევა. თემა **აქტუალურია**, რადგან საქართველოს მაღალმთიანეთი წარმოადგენს ერთ-ერთ ყველაზე მძიმე რეგიონს სოციალურ-ეკონომიკური პარამეტრების გათვალისწინებით. ცხოვრების დონისა და დემოგრაფიული მაჩვენებლების გაუარესების შედეგად საფრთხის ქვეშ დადგა, როგორც მთაში არსებული კულტურული მემკვიდრეობა, ისე საზღვრების დაცვა. თანამედროვე გამოწვევებთან გასამკლავებლად, საჭიროა მეტი ჩართულობა, საზოგადოების რაც უფრო ფართო ფენა ჩაერთვება პროცესში, მით უფრო მეტი ნაბიჯი გადაიდგმება პრობლემების მოსაგვარებლად. სამაგისტრო ნაშრომის კვლევის **ობიექტია** საქართველოს მაღალმთიანი რეგიონები (დუშეთის მუნიციპალიტეტი). კვლევის **საგანია** ამ რეგიონებსა და მუნიციპალიტეტში სახელმწიფოს მიერ განხორციელებული პროექტების განხილვა და ანალიზი. დემოგრაფიული ცვლილებების დინამიკა ბოლო 25 წლის განმავლობაში. ნაშრომის **ამოცანაა** გამოიკვეთოს სახელმწიფოს მიერ შემუშავებული და განხორციელებული პროექტების გავლენა მაღალმთიან რეგიონებში არსებული მძიმე საყოფაცხოვრებო პირობებზე, მათი დაძლევის გზებსა და მოსახლეობის ეკონომიკური განვითარებაზე.

The impact of the 'Law on high mountainous regions' on Georgia's regional development

Kobalia, M.

Annotation

The purpose of the following is to investigate population welfare projects and state-sponsored programs carried out after the implementation of the law on the development of high mountainous regions in Georgia.

The importance of the subject matter lies in the complexity of Georgia's high mountainous regions' socio-economic characteristics. As a result of the standard of living and the demographic indicators being on decline, cultural heritage and border protection of these regions have being put in danger.

In order to deal with modern-day challenges, involvement of the society in the process is essential, since it will help more steps be taken to solve the problems.

This work aims to discuss and analyze state-sponsored programs in mountainous regions and municipalities and demonstrate the dynamics of demographic changes in the last 25 years.

The research subjects are high mountainous regions of Georgia (Dusheti municipality).

The challenge of this work is to identify the impact of the programs developed and implemented by the state on the hard living conditions in mountainous regions, their role in finding ways to overcome the problems and the importance for economic empowerment and development of population.

სარჩევი

შესავალი	6
მეთოდოლოგია	8
თავი 1. საქართველოს რეგიონული განვითარების ასპექტები	11
1.1 საერთაშორისო ორგანიზაციების ჩართულობა გარემოსა და თვითმმართველობის განვითარებაში	13
1.2 მდგრადი განვითარების მიზნები (Sustainable Development Goals (SDGs)).....	14
1.3 მდგრადი განვითარების პრობლემები	16
1.4 მაღალმთიანი რეგიონები - მგრძობიარე ეკოსისტემების მდგრადი განვითარება	17
1.5 SDC-ის საერთაშორისო დახმარების პროგრამები	18
თავი 2. ინვესტირება მთიანი რეგიონების მდგრადი განვითარებისათვის	20
2.1 მალოპოლსკას განვითარების მაგალითები.....	21
2.2 რა განაპირობებს პოლონეთის და ზოგადად მალოპოლსკას განვითარებას?	23
თავი 3. საქართველოს მაღალმთიანი რეგიონების პროგნოზები	25
3.1 დემოგრაფიული მდგომარეობის ანალიზი	25
3.2 მიგრაციის მიზეზები	28
თავი 4. მაღალმთიანი დასახლებების განვითარებისთვის მიღებული კანონები	34
4.1 მაღალმთიანი დასახლებების განვითარებისთვის 2013-2015 წლებში სახელმწიფოს მიერ განხორციელებული პროექტები.....	34
4.2 მთის განვითარების ფონდის მიერ დაფინანსებული პროექტები.....	35
თავი 5. „მაღალმთიანი რეგიონების განვითარების შესახებ“ კანონი	36
5.1 თეორიული ჩარჩო.....	36
5.2 სოფლები; გეოგრაფიული მახასიათებლები; მთის ქვეყნები; მდინარის აუზი; ცხოვრების წესი.....	36
5.3 „მაღალმთიანი რეგიონების განვითარების შესახებ“ კანონი და მისი ანალიზი.....	40
5.4 მაღალმთიანი სტატუსის მინიჭების პრობლემა	41
5.5 რა სოციალურ და საშეღავათო გადასახადებს ითვალისწინებს კანონი?	43
5.5.1 სოციალური შეღავათები.....	43
5.5.2 საგადასახადო შეღავათები	44
5.6 რა ხარვეზებს შეიცავს „მაღალმთიანი რეგიონების განვითარების შესახებ“ კანონი?	44

5.7 ექსპერიმენტული ინტერვიუები და მათი ანალიზი.....	47
5.8 მთის განვითარების ეროვნული საბჭო	51
5.9 მაღალმთიანი დასახლებების განვითარების ფონდი.....	52
5.10 მთის განვითარების მხარდამჭერი პროექტები.....	53
5.10.1 აწარმოე მთაში.....	53
5.10.2 დუშეთის მუნიციპალიტეტში განხორციელებული პროექტები.....	54
დასკვნა	56
გამოყენებული ლიტერატურა.....	61
დანართი.....	63

შესავალი

„მაღალმთიანი რეგიონების განვითარების შესახებ“ კანონი საქართველოს პარლამენტმა 2015 წლის 16 ივლისს მიიღო. კანონის მიზანი არის საქართველოს მთელი ტერიტორიის თანაბარი სოციალური, ეკონომიკური და კულტურული განვითარების უზრუნველყოფა. „მთის კანონის“ (როგორც მას შემოკლებით უწოდებენ) მიღება რეგიონული განვითარების პოლიტიკის ნაწილად განიხილება და მაღალმთიან რეგიონებში მოსახლეობის სოციალურ, ეკონომიკური და კულტურული პრობლემების გადაჭრას და ცხოვრების პირობების ამაღლებას ემსახურება. კანონი შეიმუშავა საქართველოს რეგიონული განვითარების სამინისტრომ სამხრეთ კავკასიაში შვეიცარიის განვითარების ოფისის (SCO), ავსტრიის განვითარების სააგენტოს და გაეროს განვითარების პროგრამის (UNDP) ხელშეწყობით. განისაზღვრა „მთის კანონით“ მინიჭებული კრიტერიუმები და შეღავათები, რომლებიც ხელს შეუწყობენ მაღალმთიან რეგიონებში მცხოვრებთა კეთილდღეობას, ცხოვრების ხარისხის ამაღლებას, მთაში ტრადიციული დარგების აღორძინებას, სამუშაო ადგილის შექმნას, ადგილობრივი რესურსების გამოყენებით მეწარმეობის აღორძინებას, მთიანეთის ისტორიული მემკვიდრეობის შენარჩუნებას და ინფრასტრუქტურის განვითარებას. „მაღალმთიანი რეგიონების განვითარების შესახებ“ კანონის შესაბამისად, 2015 წლის 19 ოქტომბერს შეიქმნა მთის განვითარების ეროვნული საბჭო, რომელსაც საქართველოს პრემიერ მინისტრი ხელმძღვანელობს, ხოლო საბჭოს შემადგენლობა განისაზღვრება მთავრობისა და პარლამენტის წევრების, ადგილობრივი თვითმმართველობის წარმომადგენლებისა და ექსპერტების შემადგენლობით. მთის განვითარების ეროვნული საბჭოს მიზანია მაღალმთიანი დასახლებების განვითარების პოლიტიკის შემუშავება და განხორციელება. მაღალმთიან რეგიონებში ეკონომიკური აქტივობების წასახალისებლად საქართველოს კანონით განისაზღვრა მთის განვითარების ფონდი. ფონდის საქმიანობას განკარგავს საქართველოს რეგიონული განვითარების სამინისტრო.

„მაღალმთიანი რეგიონების განვითარების შესახებ“ კანონი ძალაში 2016 წლის პირველ იანვარს შევიდა. 2015 წლის 30 დეკემბერს მთის განვითარების

ეროვნულმა საბჭომ კანონში აღწერილი კრიტერიუმების საფუძველზე 1582 დასახლებას მაღალმთიანი დასახლების სტატუსი მიანიჭა. მაღალმთიანი დასახლების სტატუსი ზღვის დონიდან 1500 მეტრის სიმაღლეზე ან მის ზევით მდებარე დასახლებას ენიჭება, თუმცა საქართველოს მთავრობამ ეს სტატუსი ზღვის დონიდან 800 მეტრის სიმაღლეზე და მის ქვევით მდებარე დასახლებებსაც მიანიჭა. უნდა აღინიშნოს, რომ მსგავსი კანონი მიღებული იყო 1999 წელს საქართველოს მთავრობის მიერ, თუმცა „მაღალმთიანი რეგიონების სოციალურ-ეკონომიკური და კულტურული განვითარების შესახებ“ კანონის რაიმე ქმედების ან განხორციელებული პროექტების შესახებ სტატისტიკური მონაცემები არ მოიპოვება. ექსპერტები აღნიშნულ კანონს „სურვილების კრებულს“ უწოდებენ.

„მაღალმთიანი რეგიონების რეგიონების განვითარების შესახებ“ კანონის ამოქმედებიდან წელიწად ნახევარი გავიდა. ჩემი მიზანია, გამოვიკვლიო აღნიშნული კანონის გავლენა საქართველოს რეგიონულ განვითარებაზე. განხორციელებული პროექტებისა და მიმდინარე აქტივობების სტატისტიკური და ფაქტობრივი მონაცემების შეფასების საფუძველზე დავადგინო თუ რა გავლენა მოახდინა „მთის კანონმა“ მაღალმთიან დასახლებაში მცხოვრები მოსახლეობის სოციალურ, ეკონომიკურ და კულტურულ მდგომარეობაზე. კვლევაში შევხები „მთის კანონის“ უცხოური ანალოგიების შედეგებს, მიმოვიხილავ აღნიშნულ საკითხზე გავრცელებულ მსოფლიო და ადგილობრივი ლიტერატურას. წარმოავადგენ ინტერვიუებს საკანონმდებლო და აღმასრულებელი ხელისუფლების წარმომადგენლებთან, ასევე მთის განვითარების ეროვნული საბჭოს წევრთან ექსპერტთან და მათ ანალიზს, რაოდენობრივი აღწერის შედეგებს, მთის განვითარების საკითხზე მიმდინარე პოლემიკის ძირითად ტენდენციებს, კვლევის მეთოდოლოგიასა და სტატისტიკურ მონაცემებს, რაც კვლევის საბოლოო მიზნის მიღწევაში დამეხმარება.

საკითხის აქტუალობას წარმოადგენს რეგიონულ განვითარებასა და თვითმმართველობაზე მიმდინარე დისკუსიები, საქართველოს რეგიონების განვითარების დაბალი დონე, მაღალმთიან დასახლებებში მცხოვრები მოსახლეობის მძიმე სოციალური, ეკონომიკური და კულტურული მდგომარეობა, მთიდან ხალხის მასობრივი მიგრაცია და საზღვრების დაცვა.

მეთოდოლოგია

ნაშრომში გამოყენებულია რაოდენობრივი და თვისებრივი მეთოდები, მეორადი მონაცემების და ექსპერტული ინტერვიუების სახით. თემის შინაარსისა და გამომდინარე აუცილებელი იყო საქართველოს თვითმმართველობის განვითარების ისტორიის, მისი ძირითადი მახასიათებლების გამოვლენა და ანალიზი, ძირითად ლიტერატურად გამოყენებული მასალის საქართველოს კულტურის საინფორმაციო ცენტრის მიერ 2015 წელს გამოცემული წიგნი „ადგილობრივი თვითმმართველობა საქართველოში 1991-2014“. მასში დეტალურადაა გადმოცემული დამოუკიდებელი საქართველოს ბოლო 23 წლის თვითმმართველობის ისტორია. მკაფიოდ არის აღნიშნული საქართველოს ყველა მთავრობის მეტნაკლები ძალისხმევა ქვეყნის დეცენტრალიზაციის მიღწევისთვის. წიგნში მოყვანილმა ფაქტობრივმა გარემოებებმა, მომცა საშუალება გამეანალიზებინა საქართველოს დამოუკიდებლობის შემდეგ თვითმმართველობის კუთხით განხორციელებული რეფორმები და შემეფასებინა, როგორც კონკრეტულ დროში, ისე 2014 წელს მიღებულ თვითმმართველობის ახალ კანონთან მიმართებაში. ასევე, ამ შედეგის მისაღწევად, მოვუსმინე თანამედროვე პოლიტიკოსებისა და ექსპერტების ინტერვიუებს, აღსანიშნავია, საქართველოს ადგილობრივ თვითმმართველობათა ეროვნული ასოციაციის ყოფილი პრეზიდენტის დავით ზარდიაშვილის მოსაზრებები, რომელიც 2014 წლის თვითმმართველობის ახალი რედაქციის მკვეთრი კრიტიკით გამოდიოდა, დღესდღეობით კი, თვითმმართველობის ახალი, ჯერ კიდევ დამუშავების პროცესში მყოფი კოდექსის ერთ-ერთი თანაავტორია, ამან საშუალება მომცა გამეანალიზებინა, როგორც ძველ (2006), ისე ახალ (2014) და უახლეს (სავარაუდოდ პარლამენტის საშემოდგომა სესიაზე დაამტკიცებენ) რედაქციებს შორის არსებულები განსხვავებები და წინააღმდეგობები.

რეგიონული პრობლემის ერთ-ერთი მთავარი გამოწვევაა მაღალმთიანი დასახლებების კრიტიკული სოციალური, ეკონომიკური და კულტურული მდგომარეობა, როგორც ეროვნულ, ისე საერთაშორისო დონეზე გასული საუკუნის სამოცდაათიანი წლების ბოლოდან ინტესიური განხილვებისა და კონფერენციების რეჟიმში მიმდინარეობს მაღალმთიანი რეგიონების ამგვარი პრობლემების გადაწყვეტის გზების ძიება.

განვიხილოთ გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის რიო დე ჟანეიროს (1992 წლის 3-14 ივნისი), ვენის ადამიანის უფლებათა დაცვის მსოფლიო (1993) და ადის აბაბას (2015 წლის 15 ივლისი) კონფერენციები, რომელშიც ხაზგასმით აღინიშნა ადამიანის უფლება, იცხოვროს ჯანსაღ გარემოში. ასევე შემუშავდა რეგულაციები, რომლებიც მასში მონაწილე ყველა ქვეყნისთვის გახდა რეკომენდირებული.

საერთაშორისო საზოგადოების ასეთმა ჩართულობამ მომცა საშუალება გამეაზრებინა მაღალმთიან რეგიონში არსებული პრობლემების მასშტაბურობა, რომლის აღმოფხვრაც გლობალურ დონეზეა აყვანილი. SDC-ს (შვეიცარიის განვითარებისა და თანამშრომლობის სააგენტო) არის ერთ-ერთი ძლიერი საერთაშორისო ინსტიტუტი, რომელიც ამ პრობლემებზე მსოფლიოს მასშტაბით მუშაობს, განვიხილოთ მის მიერ გაწეული სამუშაოების დინამიკა და მიღწეული პროგრესი, შვეიცარიის განვითარებისა და თანამშრომლობის სააგენტო საქართველოშიც ახორციელებს პროექტებს, სწორედ ამ მხრივ იყო მნიშვნელოვანი მისი ნაშრომში ჩართვა, რადგან ცხადი წარმოდგენა შემექმნა არსებული მოლოდინების შესახებ.

სწორედ ამ მოლოდინებს უკავშირდება „მაღალმთიანი რეგიონების განვითარების შესახებ“ კანონის ამოქმედება, რამაც საქართველოს მაღალმთიანეთში არსებული მძიმე სოციალურ-ეკონომიკური და კულტურული ფონი უნდა გააუმჯობესოს. საქართველოს მაღალმთიანი რეგიონების მდგომარეობის აღსაწერად გამოვიყენე საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის (საქსტატი) მონაცემები და საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირის მიერ ჩატარებული 1989 წლის საყოველთაო აღწერის შედეგები, მომცა საშუალება შემედარებინა მოსახლეობის დინამიკა მაღალმთიან და ბარის ტიპის დასახლებაში 1989-2002-2014 წლების საყოველთაო აღწერების მიხედვით, დავურთე გრაფიკები და ცხრილები. გავანალიზე მოსახლეობის ზრდისა (იშვიათ შემთხვევაში) და კლების ტენდენციები, შევადარე ერთმანეთს და პროცენტულად გამოვყავი ძირითადი მახასიათებლები.

განვიხილოთ „მაღალმთიანი რეგიონების განვითარების შესახებ“ კანონი თავისი აღსრულების მექანიზმებითა და საკანონმდებლო პაკეტით. მივმართე რეგიონული განვითარებისა და ინფრასტრუქტურის სამინისტროს, გამოვითხოვე ინფორმაცია ამავე

კანონის მიხედვით შესრულებული სამუშაოების შესახებ, მიღებული ინფორმაციის შედეგად შექმენი გრაფიკული გამოსახულება, სადაც ნათლად ჩანს განხორციელებული სამუშაოების, როგორც ფინანსური, ასევე თვისებრივი და სივრცითი მონაცემები.

ჩავატარე ექსპერტული ინტერვიუები მთის განვითარების ეროვნული საბჭოს სამ მუდმივ წევრთან და კანონპროექტის ავტორთან: პარლამენტარ ზაქარია ქუცნაშვილთან, ექსპერტ თამარ ჩიბურდანიძესთან და გარემოს დაცვისა და ბუნებრივი რესურსების მინისტრ გიგლა აგულაშვილთან. ინტერვიუების მიზანი იყო, დამედგინა კანონის ინიციატორებისა და მთავრობის წევრების პოზიცია, ასევე დამოუკიდებელი ექსპერტის მოსაზრება მაღალმთიან დასახლებებში პრობლემის გადაწყვეტის გზებთან დაკავშირებით. ინტერვიუებმა საშუალება მომცა, გამეგო თუ რა მოლოდინები აქვს მთავრობას და სამოქალაქო სექტორს, რას უნდა ველოდოთ უახლოესი წლების განმავლობაში.

თავი 1. საქართველოს რეგიონული განვითარების ასპექტები

ქვეყნის რეგიონული განვითარების პოლიტიკა, ფართო გაგებით, განიხილება, როგორც განვითარების პოლიტიკის განუყოფელი ნაწილი. შესაბამისად, რეგიონული განვითარების პოლიტიკა შეესაბამება სახელმწიფო ორგანოების პოლიტიკური დოკუმენტებით განსაზღვრულ სტრატეგიული განვითარების მიზნებს და ემსახურება მათ განხორციელებას. რეგიონული განვითარების პოლიტიკის შემუშავების უპირატესობებად განიხილება: ამა თუ იმ რეგიონის სტრუქტურული სპეციფიკის ცოდნა გარდაქმნის შესაძლებლობები, აგეთვე, რეგიონის დიფერენცირება რესურსებისა და განვითარების შესაძლებლობების მიხედვით. ცალკეული რეგიონის სპეციფიკის ეფექტიანი გამოყენება არა მხოლოდ რეგიონის მცხოვრებთა, არამედ საერთო ეროვნულ ინტერესს და ეროვნულ დონეზე განხორციელებული რეგიონული განვითარების პოლიტიკის უმნიშვნელოვანეს მიზანს წამოადგენს.

1991 წელს საქართველოს სახელმწიფო დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდეგ ქვეყანა მძიმე მდგომარეობაში აღმოჩნდა, რაც გამოწვეული იყო პოლიტიკური კონფლიქტებითა და ეთნიკური დაპირისპირებებით. ეკონომიკური კრიზისის შედეგად 1995-2005 წლებში საქართველომ მოსახლეობის 20% დაკარგა. ყველაზე დიდი დანაკარგი 1993-1997 წლებში აღინიშნა, ამ პერიოდისთვის მოსახლეობა ერთი მილიონით შემცირდა. სრული დემოგრაფიული სურათისთვის უნდა აღვნიშნოთ საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიიდან გადაადგილებულ პირთა რაოდენობა: ლტოლვილთა და განსახლების სამინისტროს 2014 წლის 8 აპრილი მონაცემებით რეგისტრირებული იყო 253 574 დევნილი, ანუ 85 177 ოჯახი.¹ 1990-იანი წლების კრიზისის შედეგად მკვეთად შეიცვალა საქართველოს რეგიონების დემოგრაფიული მდგომარეობა, ყველაზე დიდი ცვლილება ქვემო ქართლსა და სამეგრელოს რეგიონს შეეხო, ქვემო ქართლის მოსახლეობა 13%-ით შემცირდა, ხოლო სამეგრელოს მოსახლეობა 11%-ით გაიზარდა, რაც გამოწვეული იყო აფხაზეთიდან დევნილი მოსახლეობის დიდი ნაკადით. მარტო ზუგდიდის მუნიციპალიტეტში რეგისტრირებული 50 000 დევნილი ადგილობრივი მოსახლების მესამედს შეადგენს.

¹ < http://gov.ge/files/381_43285_728272_1215-1.pdf > საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიიდან იძულებით გადაადგილებულ პირთა, განსახლებისა და ლტოლვილთა სამინისტრო

ბოლო ათი წლის განმავლობაში მოსახლეობის ბუნებრივი ზრდა მხოლოდ სამ რეგიონში აღინიშნა (აჭარა, სამცხე-ჯავახეთი, ქვემო ქართლი), აქედან უდიდესი წილი ეროვნულ უმცრესობებზე მოდის, ხოლო საქართველოს 6 რეგიონში (იმერეთი, რაჭა-ლეჩხუმი, გურიის, კახეთი, მცხეთა, მთიანეთი, სამეგრელო ზემო სვანეთი) მოსახლეობის ბუნებრივი კლება მიმდინარეობს. ISET-ის 2013 წლის კვლევით, 15 წელს ზემოთ საქართველოს მოსახლეობის 66%-მა შეიცვალა საცხოვრებელი ქვეყნიდან გაუსვლელად,² რაც მოსახლეობის დიდ შიდა მიგრაციაზე მიუთითებს. ამ მხრივ, ყველაზე მეტად მაღალმთიანი რეგიონები დაზარალდა, მძიმე ეკონომიკური პირობების შედეგად დაიცალა მცირე და საშუალო დასახლებები.

2002 წლიდან დღემდე საქართველოს 162 სოფელი მთლიანად გაუკაცრილდა. ხოლო 151 სოფელში 10 და ნაკლები ადამიანი ცხოვრობს. აქედან ყველა სოფელი მოდის მთიან რეგიონზე და მაღალმთიან საზღვრისპირა ზოლზე, აქედან გამომდინარე მაღალმთიანი რეგიონების ყველაზე დიდი გამოწვევა არის დემოგრაფიული მდგომარეობა.

მაღალმთიანი რეგიონების განვითარება არა მხოლოდ საქართველოში, არამედ მთელს მსოფლიოში ზრუნვის საგანს წარმოადგენს, რადგან არსებობს, როგორც მოსახლეობაში სიღარიბის, ისე უნიკალური ეკოსისტემის პრობლემები. ამ დარგში სპეციალიზებული საერთაშორისო ორგანიზაციებისა და გაერთიანებების ძალისხმევა უფრო მეტად მიმართულია განვითარებადი ქვეყნებისკენ, რადგან უმტკივნეულოდ დაძლიოთ მათ წინაშე არსებული ამოცანები. შემდეგ თავში მიმოვიხილავთ საერთაშორისო ორგანიზაციების მიდგომებს მაღალმთიანი რეგიონების პრობლემებთან მიმართებაში.

²<http://enpard.ge/ge/iset-ის-კვლევითი-ინსტიტუტი>

1.1 საერთაშორისო ორგანიზაციების ჩართულობა გარემოსა და თვითმმართველობის განვითარებაში

გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის კონფერენცია „გარემოსა და განვითარებაზე“ ჩატარდა ბრაზილიაში, ქალაქ რიო დე ჟანეიროში 1992 წლის 3-14 ივნისში.³ სადაც მიიღეს გარემოს დაცვისა და განვითარების რიოს დეკლარაცია, კლიმატის ცვლილების შესახებ გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის ჩარჩო კონვენცია და ბიოლოგიური მრავალფეროვნების გაეროს კონვენცია. კონფერენციაში მონაწილეობდა 172 ქვეყნის მთავრობის წარმომადგენელი და 2400 არასამთავრობო ორგანიზაციის წევრი, სულ განხილვებში მონაწილეობა მიიღო 17000-ზე მეტმა ადამიანმა. შეიქმნა შემდეგი მექანიზმები: მდგრადი განვითარების კომისია, მდგრადი განვითარების უწყებათაშორისი კომიტეტი და მაღალი დონის მრჩეველთა საბჭო მდგრადი განვითარების შესახებ. რიოში გამართული კონფერენცია უპრეცედენტო იყო თავისი მასშტაბითა და მიღებული გადაწყვეტილებებით, მრავალი ქვეყნის მთავრობა სამოქალაქო საზოგადოებისგან იძულებული გახდა კონფერენციაში მიეღო მონაწილეობა და დათანხმებოდა არც თუ ისე კომფორტულ მოთხოვნებს, რომელებიც ორიენტირებული იყო ბუნებრივი რესურსების დაცვასა და პლანეტის დაბინძურების თავიდან ასაცილებლად. კონფერენციას აშუქებდა 10 000- მდე ჟურნალისტი, მილიონობით ადამიანმა გაიგო მსოფლიოში არსებული მწვავე პრობლემების გადაჭრის გზებზე საერთაშორისო საზოგადოების მიდგომის შესახებ. (1992 წლის მეორე ნახევრის გაეროს მონაცემებით). დედამიწის სამიტზე გავლენა მოახდინა გაეროს ყველა კონფერენციამ, რომელმაც შეისწავლა ადამიანის უფლებები, მოსახლეობა, სოციალური განვითარება, ქალები, დასახლებები და გარემოსდაცვითი მდგრადი განვითარების საჭიროება. მაგალითად, ადამიანის უფლებათა დაცვის მსოფლიო კონფერენციაში, რომელიც 1993 წელს ვენაში ჩატარდა, ხაზგასმით აღინიშნა ხალხის უფლება იცხოვროს ჯანსაღ გარემოსა და განვითარებულ საზოგადოებაში.⁴

³ <http://www.un.org/geninfo/bp/enviro.html> -UN nations conference on environment and development

⁴ <http://www.ohchr.org/EN/AboutUs/Pages/ViennaWC.aspx> - World Conference on Human rights,

გაეროს მეორე მნიშვნელოვანი ისტორიული შეთანხმება მოხდა ეთიოპიაში, ქალაქ ადის აბაბაში. კონფერენცია ჩატარდა 2015 წლის 15 ივლისს. საერთაშორისო საზოგადოება შეთანხმდა თამამი ზომები მიღებაზე ეკონომიკური, სოციალური და გარემოსდაცვითი გამოწვევების მოგვარების მიზნით.

ქვეყნებს შორის რამდენიმე თვიანი მოლაპარაკებების შედეგად მიღებული შეთანხმება ითვალისწინებს გლობალური პარტნიორობის გაღრმავების ფარგლებში უნივერსალური, ინკლუზიური ეკონომიკური კეთილდღეობის ხელშეწყობას და მოსახლების ყოფილი პირობების გაუმჯობესებას გარემოს დაცვის სისტემაში. სამოქმედო გეგმა მოიცავს მნიშვნელოვან პოლიტიკურ ვალდებულებებს და ძირითად მიწოდებას- კრიტიკულ სფეროებში მდგრადი განვითარებისათვის, მათ შორის ინფრასტრუქტურის, სოციალური დაცვისა და ტექნოლოგიების სფეროებში. შედგა შეთანხმებები ისეთი საერთაშორისო თანამშრომლობისთვის კონკრეტული სფეროების დასაფინანსებლად, როგორცაა ინფრასტრუქტურა ენერჯეტიკის, ტრანსპორტის, წყლის და სანიტარიისა და სხვა სფეროებში, რათა დაეხმაროს მდგრადი განვითარების მიზნებს.⁵

ამ მიზნების მისაღწევად სახელმწიფოები შეთანხმდნენ: ტექნოლოგიების, ინფრასტრუქტურის, სოციალური დაცვის, ჯანდაცვის, მცირე და საშუალო საწარმოების, უცხოური დახმარების, ლატაკი ქვეყნების დახმარების პროგრამების, საგადასახადო სისტემის განვითარებასა და თანამშრომლობაზე, ასევე კლიმატის ცვლილების წინააღმდეგ დაგეგმილი ღონიძიებების ერთობილივად შესრულებაზე.

1.2 მდგრადი განვითარების მიზნები (Sustainable Development Goals (SDGs))

ადის აბაბას კონფერენციის შემდეგ, 2015 წლის 25 სექტემბერს მსოფლიოს 193 ქვეყნის გადაწყვეტილებით შეიქმნა მდგრადი განვითარების დღის წესრიგის დოკუმენტი: „ჩვენი სამყაროს გარდაქმნა: 2030 წლის დღის წესრიგი მდგრადი განვითარებისთვის“,

⁵ <http://www.un.org/sustainabledevelopment/blog> -Sustainable Development Goals

რაც 17 მიზანს და 169 ამოცანას შეიცავს. მდგრადი განვითარების მიზნები და ამოცანები ორიენტირებულნი არიან სამი ურთიერთდაკავშირებულ სფეროზე: ეკონომიკური ზრდა, სოციალური ინკლუზია და გარემოს დაცვა. ეს სამივე ელემენტი მჭიდროდ არის დაკავშირებული მთის რეგიონის პრობლემებთან. მდგრადი განვითარების მიზნებია:

1. სიღარიბის აღმოფხვრა
2. შიმშილი აღმოფხვრა
3. ჯანსაღი ცხოვრების წესის და კეთილდროების დამკვიდრება
4. ხარისხიანი განათლება
5. გენდერული თანასწორობა
6. წყლის მართვისა და სანიტარული ნორმების უზრუნველყოფა
7. სტაბილური ენერჯის საყოველთაო ხელმისაწვდომობა
8. ეკონომიკური ზრდისა და ღირსეული სამიშაოს ხელშეწყობა
9. ინდუსტრიის, ინოვაციის და ინფრასტრუქტურის განვითარება
10. უთანასწორობის შემცირება
11. ქალაქებისა და დასახლებების მდგრადი განვითარება
12. მოხმარებისა და წარმოების მდგრადობა
13. კლიმატის ცვლილებების წინააღმდეგ ზომების მიღება
14. ოკენისა და ზღვის რესურსების კონსერვაცია და განვითარება
15. დედამიწის დაცვა
16. მშვიდობის, სამართლიანობისა და ძლიერი ინსტიტუტების დამკვიდრება
17. თანამშრომლობა დასახული მიზნების შესასრულებლად

მდგრადი განვითარების მიზნები 15 წლის განმავლობაში გავლენას მოახდენენ საზოგადოებისა და მსოფლიოს ყველაზე პრობლემურ მიმართულებებზე, როგორცაა, ადამიანები, პლანეტა, წარმატება, მშვიდობა და პარტნიორობა.

1.3 მდგრადი განვითარების პრობლემები

ამ გადასახედიდან მთის რეგიონების განვითარება კიდევ უფრო მეტ სირთულეებთან არის დაკავშირებული, ინვესტიციების მოზიდვას მთაში საქონლის, მომსახურებისა და ექსპერტიზის სიძვირე უშლის ხელს, აგრეთვე ბაზარზე განვითარებული საჭირო უნარ-ჩვევებისა და სატრანსპორტო კომუნიკაციის გაუმართაობა. ასევე მოსახლეობის ნაკლებობა, რაც ადგილობრივი ბაზრის მწირ პოლიტიკურ და ეკონომიკურ რესურსებზე მიუთითებს. მთავრობა ხშირად თავს იკავებს ისეთი პროექტების დაფინანსებისგან, რომელიც მოსახლეობის დიდ ფენას არ ეხება. ინვესტიციების ნაკლებობა კი ხელს უწყობსა მიგრაციის მაღალ დონეს და ძირს უთხრის საინვესტიციო პერსპექტივას. ასევე გამოწვევად რჩება პოლიტიკის არ ქონა ან უყურადღებობა, მდგრადი განვითარების მიზნების (SDG) მრავალდონიან ხელშეკრულებაში მთის პრობლემები მხოლოდ 4-ჯერ აღინიშნა. საერთაშორისო დონეზე და განვითარებად სამყაროში ნაკლები ყუდლება ექცევა მთის პრობლემებს, რაც არ არის საკმარისი არსებული გამოწვევებზე საპასუხოდ.

იმისათვის, რომ მთის რეგიონი განვითარდეს, მუდმივად საჭიროა შესაძლებლობისა და სარგებლობის მტკიცებულება, ამისათვის კი საჭიროა:

- რეგიონული ეკონომიკის გაძლიერება
- სოციალური განვითარების ხელშეწყობა
- მთის ეკოსისტემის დაცვა

აღსანიშნავია, რომ ამ უპრეცედენტო ჩართულობის დოკუმენტში გათვალისწინებულია ეროვნული სახელმწიფოები და მათი ინტერესები, რეგიონების სპეციფიკა, ხალხთა ყოფა და ნაციონალური ტრადიციები. დოკუმენტში ასახული მიზნებისა და ამოცანების შესრულება ცალკეული ქვეყნების მოსახლობის სრული ჩართულობით ხორციელდება, მთავრობა, პარლამენტთან, ხელისფულების სხვა შტოებთან და სამოქალაქო საზოგადოებასთან ერთად სახავის მიზნებისა და ამოცანების შერულების ეროვნულ

სტრატეგიას, რაც შემდგომში ასევე საყოველთაო კონსენსუსით იქნება მიღებული და რეალობაში გატარებული.

1.4 მაღალმთიანი რეგიონები - მგრძობიარე ეკოსისტემების მდგრადი განვითარება

დედამიწის მოსახლეობის მეხუთედი მთაში ცხოვრობს. მთიანი რეგიონების მდგრადი განვითარება მომავალი თაობებისათვის მთის ეკოსისტემის შენარჩუნებას გულისხმობს. 1992 წლის გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გარემოს განვითარების კონფერენციაზე დღის წესრიგით განსაზღვრული ოცდამეერთე საკითხი შეეხო მთიანი რეგიონების განვითარებას, მთა აღიარებულ იქნა, როგორც ყველაზე დაუცველი ეკოსისტემა სამყაროში და დაისახა მისი გლობალური განვითარების გზები. 2012 წლის გაეროს რიოს კონფერენციამ კიდევ ერთხელ დაადასტურა მთიანი რეგიონების განვითარების მნიშვნელობა და აღინშნა, რომ მკაცრი ბუნებრივი პირობებიდან გამომდინარე მეტი ძალისხმევა უნდა იყოს მიმართული წარმატების მისაღწევად, რადგან მთიანი ეკოსისტემები ძალიან მრავალფეროვანია, ამავე დროს, მათზე დიდ გავლენას ახდენს: კლიმატის ცვლილება, ბუნებრივი კატასტროფები, სამრეწველო ექსპლუატაცია, მიგრაცია (განსაკუთრებით მაღალმთიანი რეგიონების) და მასობრივი ტურიზმი. ხშირად ეს მოვლენები მთელ მთიან რეგიონს ემუქრებიან, და რისკის ქვეშ აყენებენ მრავალი ადამიანის სიცოცხლეს. განსაკუთრებით ზარალდებიან მაღალმთიანი რეგიონის მოსახლეობა, რომლებიც დამოკიდებულნი არიან ადგილობრივ ბუნებრივ რესურსებზე.

ამავე საკითხებზე მუშაობს შვეიცარიის განვითარებისა და თანამშრომლობის სააგენტო, რომელიც მჭიდროდა დაკავშირებული შვეიცარიელ და საერთაშორისო ექსპერტებთან კრიზისული მაღალმთიანი რეგიონების განვითარებისათვის.

SDC-ს (შვეიცარიის განვითარებისა და თანამშრომლობის სააგენტო) მიზნები.

შვეიცარიას, როგორც მაღალმთიან ქვეყანას, დიდი დადებითი და უარყოფითი გამოცდილება აქვს მთიანი რეგიონების გამოწვევებისა და განვითარების სტრატეგიის შემუშავებასა და განხორციელებაში. SDC ამ სფეროს განვითარებისთვის ყურადღებას ამახვილებს სამი მიმართულებით:

1. მხარი დაუჭიროს ინიციატივებსა და პროექტებს, რომლებიც მიმართულია მაღალმთიანი რეგიონების განვითარებასა და ადგილობრივი თემის საყოფაცხოვრებო პირობების გაუმჯობესებისათვის.
2. შეიმუშაოს პოლიტიკა მაღალმთიანი რეგიონების განვითარებასა და ადამიანისთვის სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანი სივრცისა - დაუცველი ეკოსისტემის აღორძინებისათვის.
3. ხელი შეუწყოს ცნობიერების ამაღლებას, აწამოს დიალოგი და ინფორმაციის გაცვლა დაინტერესებულ მხარეებს შორის განვითარების ყველა საფეხურზე.

1.5 SDC-ის საერთაშორისო დახმარების პროგრამები

შვეიცარიის განვითარებისა და თანამშრომლობის სააგენტო 50 წლის განმავლობაში ეხმარებოდა ნეპალის მთიანი რეგიონის ღარიბ მოსახლეობას საყოფაცხოვრებო პირობების გაუმჯობესებასა და ინფრასტრუქტურის განვითარებაში, ამ დროის განმავლობაში დაიგო 500 კილომეტრის გზა და აიგო 5000-მდე ხიდი.

პერუში SDC ჩართულია პროექტში, რომელმაც უნდა შეამსუბუქოს კლიმატის ცვლილებების შედეგად ანდების მოსახლეობის წინაშე მდგარი ამოცანები. ადგილობრივი მოსახლეობა ძირითადად სოფლის მეურნეობით ირჩენს თავს, თუმცა

კლიმატის ცვლილების შემდეგ შემცირდა აგროკულტურის წილი და საფრთხის წინაშე დადგა აბორიგენების უმრავლესობა. SDC მხარს უჭერს ეფექტური ადაპტაციის მექანიზმებს, რათა შეამცირონ კლიმატის ცვლილების უარყოფითი ზემოქმედება ადგილობრივ მოსახლეობაზე.

გლობალური მთის პროგრამის მეშვეობით, SDC მხარს უჭერს მთის რეგიონულ ცენტრებს მსოფლიოს სხვადასხვა კუთხეში, მაგალითად, როგორებიცაა: ანდები, აფრიკა, ცენტრალური აზია და ჰიმალაის რეგიონი. რეგიონალური პროფესიული ცენტრები ხელს უწყობს პოლიტიკურ დიალოგს მთიანი რეგიონების განვითარებაში. ხელმისაწვდომი ცოდნა გამოიყენება ახალ პროექტების შემუშავებასა და მთიანი რეგიონების მდგრადი განვითარების ხელშეწყობაში.

თავი 2. ინვესტირება მთიანი რეგიონების მდგრადი განვითარებისათვის

მთის მდგრადი გლობალური განვითარება ინვესტიციებს მოითხოვს. მთიანი რეგიონებში მცხოვრები ადამიანების კეთილდღეობაზე ფიქრი 30 წლის წინ დაიწყო. 90 მილიონზე მეტი ადამიანისთვის მთიანი ადგილები მხოლოდ საცხოვრებელი ადგილი არ არის, არამედ ის უზრუნველყოფს ისეთი აუცილებელი საქონლით მომარაგებას, როგორცაა: წყალი, ელექტროენერჯია, ხე-ტყე, მინერალები, სამკურნალო მცენარეები. საერთაშორისო საზოგადოება სულ უფრო მეტად აღიარებს მთიანი რეგიონების უმნიშვნელოვანეს ფუნქციებს და ხაზს უსვამს მდგრადი განვითარებისთვის პირველადი მიზნების შესრულებას. სხვადასხვა მთიანი რეგიონში მდგრადი განვითარება ასოცირებულია სიღარიბის დაძლევატან, რადგან განვითარებად ქვეყნებში მოსახლეობის ერთი მესამედი საკვების ნაკლებობას განიცდის. მდგრადი განვითარებისთვის ინვესტირება და მთის ეკოსისტემის შენარჩუნება მსოფლიოს მოსახლეობის ნახევარზე მეტისთვის გრძელვადიანი სარგებლის მომტანია. ამდენად, მთაში კაპიტალდაბანდება მნიშვნელოვანია ინვესტორებისთვის, რადგან მიმზიდველი შესაძლებლობაა არა მხოლოდ მოკლევადიან პერსპექტივაში, არამედ, განსაკუთრებით გრძელვადიანი სარგებლის ურთიერთობისათვის.

ამავე დროს, მთაში ინვესტირება გარკვეულ რისკებთანაა დაკავშირებული, მთის რესურსები ხშირად მყიფეა და წარმატების მისაღწევად ინვესტორისგან მოითხოვს ძალიან ფრთხილ მიდგომას. როგორ წესი, მთის ეკოსისტემები არიან მგრძნობიარეები, გარკვეულმა დაუფიქრებელმა ნაბიჯებმა შეიძლება სამუდამოდ მოშალოს ბუნების უნიკალური წესრიგი, ეკოსისტემების დარღვევამ კი საფრთხე შეუქმნას მოსახლეობის სასიცოცხლო წყაროებს და გაზარდოს კატასტროფების რისკები, რომელიც ნებისმიერ დროს შეიძლება გამოიხატოს მეწყერით ან წყალდიდობით. გარდა ამისა, ინვესტიციების მოზიდვას ართულებს, გაუმართავი ინფრასტრუქტურის, სოციალური სერვისების, სოფლის მეურნეობისა და მოსახლეობისგან დაცლილი არელების პრობლემები.

ამ გამოწვევებისა და რისკების შესამცირებლად საჭიროა, შემოქმედებითი საინვესტიციო მექანიზმებისა და სტრატეგიების შემუშავება, რომელიც რესურსების დაბალანსებით რისკის შემცირებას უზრუნველყოფს. ეს მიზნები მიიღწევა მხოლოდ ერთიანი ძალისხმევით, სახელმწიფო სექტორის, კერძო სექტორისა და სამოქალაქო საზოგადოების ინსტიტუციური და კოორდინირებული მუშაობით. 2015 წლის ივლისს, ეთიოპიის დედაქალაქ ადის აბაბაში გაეროს წევრმა ქვეყნებმა მიიღეს მდგრადი განვითარების დაფინანსების ჩარჩო ხელშეკრულება, სამოქმედო გეგმა, რომელიც მოუწოდებს დაინტერესებულ პირთა ფართო წრეს გაზარდონ ფინანსური ბაზა ინვესტიციების განხორციელებისა და თანამშრომლობისათვის.

აღმოსავლეთ ევროპის ყოფილი სოციალისტური ქვეყნებიდან ერთ-ერთმა პირველმა პოლონეთმა გაიზიარა საერთაშორისო გამოცდილება და შექმნა ისეთი განვითარების მოდელი, რომელიც ჩვენი ქვეყნისთვისაც საინტერესოა.

2.1 მალოპოლსკას განვითარების მაგალითები

მალოპოლსკა (Małopolska ორიგინალური სახელწოდება) ანუ მცირე პოლონეთი აღმოსავლეთ ევროპაში ინდუსტრიულად ერთ-ერთი ყველაზე განვითარებული რეგიონია, 90-იან წლებში საბჭოთა წარსულის გათვლისწინებით პოლონეთი ისეთივე გამოწვევის წინაშე იდგა, როგორც საქართველო, თუმცა სახელმწიფოსა და კერძო ბიზნესის ერთობლივი მუშაობით დიდი წარმატება მოიპოვა არამხოლოდ პოსტსაბჭოთა სივრცეში, არამედ კონტინენტის მასშტაბით.

მალოპოლსკა უკვე გახდა ევროპის სამეწარმეო არეალის ერთ-ერთი ყველაზე სწრაფად მზარდი რეგიონი. თუმცა, უზარმაზარი ადამიანური პოტენციალისა და ევროკავშირის ფონდების თანადგომით.

მალოპოლსკას ინოვაციური სტრატეგია განსაზღვრავს მეწარმეობის განვითარების ხაზებს, ინოვაციური გადაწყვეტილებების საფუძველზე წლების განმავლობაში მიდის მაღალტექნოლოგიური დარგების განვითარება.

ძირითადად, მინდინარეობს ისეთი სექტორების მხარდაჭერა, რომლებიც სტრატეგიულია კონკურენტუნარიანობისა და ინოვაციის განვითარებისათვის.

ესენია: სიცოცხლის შემსწავლელი მეცნიერებები, მდგრადი ენერჯია, საინფორმაციო ტექნოლოგიები, ქიმიკატები, ლითონებისა და ლითონების წარმოება, არალითონური მინერალური პროდუქტები, ელექტროტექნიკა და დანადგარები, შემოქმედებითი და დასასვენებელი მრეწველობის მხარდაჭერა.

მეწარმეობის რეგიონალური მოდელი ძირითადად ეყრდნობა:

1. მეწარმეობის ხელშეწყობა და ინტელექტუალური პარტნიორობის განვითარება, კერძოდ, სამმაგი სპირალის ფარგლებში, რაც გულისხმობს: ბიზნესი + მეცნიერება + ადმინისტრაცია. ინოვაციური რეგიონული განვითარებისთვის აგრეთვე მნიშვნელობაშია, მეოთხე, თანამშრომლობის კომპონენტი. სამეწარმეო პროცესში ყველა ძირითადი რგოლი მჭიდროდ უნდა იყოს დაკავშირებული ამოცანების ეფექტურად გადასაჭრელად.
2. ეფექტური ბიზნეს წახალისების სისტემის დანერგვა.
3. სადაზღვევო ობიექტების ყოვლისმომცველი და ადვილად ხელმისაწვდომი შეთავაზება.
4. ბიზნეს ტექნოლოგიური პარკებისა და საწარმოო გარემოს ინსტიტუტების საქმიანობა, მათ შორის. მეწარმეების საჭიროებებზე რეაგირების ეფექტური ორგანოები.
5. რეგიონალური ბიზნესის ხელშეწყობა და დაჯილდოვება, რაც მალპოლსკას განვითარების უმთავრესი წინაპირობაა.
6. ინვესტორების პროფესიული მომსახურების კოორდინირებული სისტემის დანერგვა
7. რეგიონალური ბიზნესის ხელშეწყობა უცხოელ ინვესტორებთან ურთიერთობაში.
8. სოციალური კაპიტალის შექმნა და სხვა საკითხებთან ერთად, ინვესტირების გზით რეგიონის მოსახლეობის უნარ-ჩვევების განვითარება და მათი ჩართვა რეგიონალური გადაწყვეტილების მიღების პროცესში.

მნიშვნელოვანია მეწარმეობის ხელშეწყობა ბიზნესის განვითარების სასიცოცხლო ციკლის ყოველ ეტაპზე:

1. სამეწარმეო დამოკიდებულების ხელშეწყობა და შექმნა.
2. დაწყებული ბიზნეს ფუნქციონირება.
3. ბიზნესის განვითარება, ძირითადად ინვესტიციების და ბიზნეს ოპერაციების ინტერნაციონალიზაციის გზით.

2.2 რა განაპირობებს პოლონეთის რეგიონულ და ზოგადად მალოპოლსკას განვითარებას?

კარგი ადამიანური პოტენციალი - სამეწარმეო, განათლებული მოსახლეობა,

მაღალიკვალიფიციური უნივერსიტეტების პოტენციალი- განათლებული თაობა, რომელიც განსაზღვრავს რეგიონის მომავალს.

ძალიან აქტიური “start-up” საზოგადოება, რომლის წყალობითაც მალოპოლსკა არის აღიარებული, როგორც თანამედროვე ტექნოლოგიების რეგიონის მაგალითად.

ინოვაციური გადაწყვეტილებების განსახორციელებლად აუცილებელი თანამედროვე ინფრასტრუქტურა.

ევროკავშირის სტრუქტურული ფონდების უდიდესი დაფინანსება - 2.9 მილიარდი ევრო. მაშინ, როცა მალოპოლსკას მოსახლეობა 2013 წლის მონაცემებით 3 360 581 ადამიანია.

ძლიერი პარტნიორობა

რეგიონალური თვითმმართველობა ღიაა თანამშრომლობისა და ახალი საქმიანობის შესაქმნელად

მალოპოლსკას რეიტინგები 2014-2015 წელს, ევროპისა და რეგიონების ქვეყნების მიხედვით.

Financial Times- ის მიერ:

- აღმოსავლეთ ევროპის რეგიონებში ინვესტორების მოზიდვის საუკეთესო სტრატეგია
- მეათე ადგილი საშუალო ზომის რეგიონებს შორის უცხოური ინვესტიციების მოზიდვის მიხედვით.
- მეხუთე ადგილი აღმოსავლეთ ევროპის რეგიონში ყველაზე მიმზიდველი საინვესტიციო გარემოსთვის.
- პირველი ადგილი ევროპაში საუკეთესო ბიზნეს მომსახურებისათვის.
- კრაკოვი პოლონეთის ქალაქებში BPO / SSC / IT ინვესტიციების მიხედვით პირველ ადგილზე გავიდა.

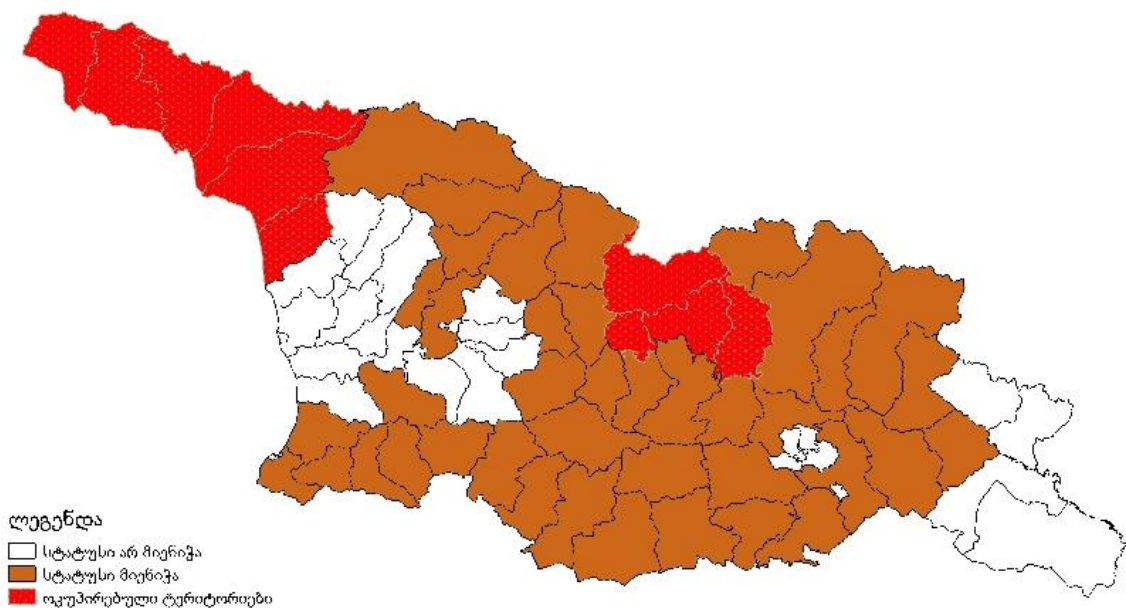
პოლონეთისგან განსხვავებით საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ საქართველოს მაღალმთიანი რეგიონების მდგომარეობა გაუარესდა, რაც გამოწვეულია მრავალი ფაქტორით, შემდეგ თავში რეგიონული განვითარების პრობლემებსა და მის გამომწვევ მიზეზებზე ვისაუბრებთ.

თავი 3. საქართველოს მაღალმთიანი რეგიონების პრობლემები

3.1 დემოგრაფიული მდგომარეობის ანალიზი

საქართველოს მაღალმთიან რეგიონებში სოციალური და ეკონომიკური მდგომარეობა განსაკუთრებით 1990-იანი წლებიდან დამძიმდა. სოციალური და ეკონომიკური პრობლემები, გაუმართავი ინფრასტრუქტურა, ეკოლოგიური საფრთხეები ეს ის ძირითადი გამოწვევებია, რამაც მოსახლეობის მასობრივი მიგრაცია გამოიწვია. 1989, 2002 და 2014 წლის საყოველთაო აღწერების მიხედვით, მთიან რეგიონებში მოსახლეობის რაოდენობა კატასტროფულად მცირდება, გაუდაბურდა ასეულობით სოფელი. ხოლო რამდენიმე ასეული 1 და 5 კომლამდე მოსახლეს ითვლის. ჩვენ შეგვიძლია შევადაროთ სამივე საყოველთაო აღწერის მონაცემები. ნიმუშად ვიღებთ მთიანი რეგიონების მოსახლეობას, ანუ იმ მუნიციპალიტეტებსა და თემებს რომლებიც განსაზღვრულია კანონით „მაღალმთიანი რეგიონების განვითარების შესახებ“.

"მაღალმთიანი რეგიონების განვითარების შესახებ" კანონით განსაზღვრული მუნიციპალიტეტები

მაღალმთიანი დასახლების სტატუსი მიენიჭა 40 მუნიციპალიტეტის (იხ. რუკა) 1582 დასახლებულ პუნქტს. ესენია: ქედა, ქობულეთი, შუახევი, ხელვაჩაური, ხულო, ჩოხატაური, საჩხერე, წყალტუბო, ჭიათური, ხარაგაული, ხონი, ახმეტი, გურჯაანი, თელავი, საგარეჯო, დუშეთი, თიანეთი, მცხეთი, ყაზბეგი, ამბროლაური, ლენტეხი, ონი, ცაგერი, მესტია, ადიგენი, ასპინძა, ახალქალაქი, ახალციხი, ბორჯომი, ნინოწმინდი, ბოლნისი, გარდაბანი, დმანისი, თეთრი წყარო, მარნეული, წალკა, გორი, კასპი, ქარელი და ხაშურის მუნიციპალიტეტები.

საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირის მიერ ჩატარებული 1989 წლის საყოველთაო აღწერის მიხედვით, იმ 40 მუნიციპალიტეტში, რომელსაც „მაღალმთიანი რეგიონების განვითარების შესახებ“ კანონი შეეხო, ცხოვრობდა 1 995 337 ადამიანი. 2002 წლის მონაცემებით მაღალმთიან რეგიონებში მოსახლეობა შემცირდა 159 406 (8%)-ით და შეადგინა 1 835 931 ადამიანი, 2014 წელს მოსახლეობის რაოდენობა 1989 წელთან შედარებით შემცირდა 658 737 (33%!)-ით, ხოლო 2002 წელთან შედარებით 499 331 (27%!)-ით. იხ. დიაგრამა 5.

მოცემული დიაგრამებიდან (იხ. დიაგრამები 1-9). დემოგრაფიული მოძრაობის ზუსტი მონაცემები) ჩანს, რომ მაღალმთიან რეგიონებში 25 წლის განმავლობაში ყოველმა მესამე ადამიანმა დატოვა თავისი საცხოვრებელი ადგილი. შედარებისთვის ავიღოთ ის მუნიციპალიტეტები (იხ. დიაგრამა 6 და 7), რომლებიც საქართველოს ორგანული კანონის მიხედვით არ ითვლება მაღალმთიან დასახლებებად.

დიაგრამებში 6 და 7 მუნიციპალიტეტები დავაჯგუფე ორ ნაწილად, რადგან აფხაზეთის კონფლიქტისპირა სამეგრელოს რეგიონში მოსახლეობის რაოდენობა განპირობებულია დევნილების დიდი ნაკადით, რაც მოცემულ სიტუაციაში მოსახლეობის დინამიკის აღწერის სრულ სურათს არ იძლევა. ჩვენ შეგვიძლია მხოლოდ შევადაროთ 2002-2014 წლის ტენდენცია სხვა მუნიციპალიტეტებთან მიმართებაში. ამავე მიზეზით არაა განხილული ზუგდიდის მუნიციპალიტეტი, რომელშიც იძულებით გადაადგილებულ პირთა რაოდენობა 82 000 ადამიანს აღწევს.⁶

⁶ შენიშვნა: საქსტატის მონაცემები ხელმისაწვდომია ოფიციალურ ვებგვერზე.

სამტრედიას, დედოფლისწყაროსა და ზესტაფონში 1989 წელს 177 342 ადამიანი ცხოვრობდა. 2002 წელს მოსახლეობის რაოდენობა 10 925 (6%)-ით შემცირდა. 2014 წელს- 1989 წელთან შედარებით 49 930 (28%)-ით, ხოლო 2002 წელთან 39 007 (21%)-ით შემცირდა. აბაშას, სენაკსა და ხობში 1989-2002 წლის მონაცემები თითქმის იდენტურია, რადგან ამ პერიოდში საქართველოს მთელ ტერიტორიაზე მიგრანტთა საშუალო მაჩვენებელი (6-8%) აფხაზეთიდან იძულებით გადაადგილებული პირებით გადაიფარა. რაც შეეხება, 2002-2014 წლების საყოველთაო აღწერის შედეგების, ის დაახლოებით ისეთივეა, როგორც დანარჩენ საქართველოში (26%).

საბოლოოდ რომ დავაჯამოთ, „მთის კანონით“ განსაზღვრულ და დანარჩენ მუნიციპალიტეტთა მაჩვენებელი არსებითად არ განსხვავდება ერთმანეთისაგან, თუმცა არის რიგი მაჩვენებლები, რომელსაც ყურადღება უნდა მივაქციოთ:

1989 წლიდან 2014 წლამდე მალმთიანი და დანარჩენი (თბილისის და კონფლიქტისპირა ზოლის გამოკლებით) რეგიონების მიგრაციის სხვაობა შეადგენს 6%-ს (33%-27%), ხოლო 2002 წლიდან 2014 წლამდე სხვაობა 2%-ს (8%-6%).

ვინ არის ეს 6%?

1980-იანი წლების შემდეგ თანდათანობით დაიწყო მთიანი სოფლებისა და თემების დაცლა, რამაც 90-იანი წლებიდან მასიური ხასითი მიიღო, 2002 წლის მონაცემებით საქართველოში სულ 3668 სოფელი არსებობდა, საიდანაც 164 სოფელში არავინ ცხოვრობდა, 152 სოფელში კი 1-დან 10 კაცამდე, 169-ში - 11-დან 25 კაცამდე იყო დარჩენილი. 2014 წლის აღწერის მიხედვით გაუკაცრიელებული სოფლების რაოდენობა 233-ია. სრულად რომ წარმოვიდგონოთ სურათი, თვალსაჩინოებისთვის გთავაზობთ დუშეთის მუნიციპალიტეტის თემებისა მოსახლეობის დინამიკას 1989-2002-2014 და 2002-2014 წლებში (იხ. დიაგრამა 8 და 9).

ქინვალის თემის მოსახლეობა 1989 წლის აღწერის მიხედვით 3910 ადამიანს შეადგენდა, 2002 წლისთვის კი 50.7%-ით შემცირდა და 1929 შეადგინა, ხოლო 2014 წლისთვის 1989 წელთან შედარებით 53.4%-ით (1828 ადამიანი). ხოლო ფასანაურის თემის მოსახლეობა

1989 წლისან 2014 წლამდე 45%-ით შემცირდა, 2084 მოსახლიდან ბოლო (2014) აღწერის მიხედვით თემში დარჩა 1148 ადამიანი.

რაც შეეხება დუშეთის მუნიციპალიტეტის იმ თემებს რომელიც დიაგრამა 8-ში არის მოცემული. ყველაზე კრიტიკული მდგომარეობა გუდამაყრისა და უკანაფშავის (იხ. დიაგრამა 8) თემებშია სადაც 10 და 9 მოსახლე ცხოვრობს, სამწუხაროდ, ჩვენ ვერ მოვიპოვეთ ამ თემების მოსახლეობის ზუსტი რაოდენობა 1989 წლის აღწერაში. სამაგიეროდ, წარმოდიგდენტ, ამ 8 თემის სამუშალო მაჩვენებელსა და პროცენტულ სხვაობას 2002-2014 წლებში. სულ ამ თემებში 2002 წელს ცხოვრობდა 2792 ადამიანი, 2014 წლისთვის მათი რიცხვი 1947-მდე შემცირდა, რაც 30%-ს შეადგენს. შევადაროთ მიგრაციის სხვა მაჩვენებლებს, საქართველოს არც ერთ მუნიციპალიტეტში (2002 წლიდან 2014 წლამდე) არ დაფიქსირებულა 30%-იანი სხვაობა, მდგომარეობა მართლაც რომ კრიტიკულია, წარმოვიდგინოთ, ამ თემებში როგორი იქნებოდა სხვაობა 1989 წელთან შედარებით.

3.2 მიგრაციის მიზეზები

ამ თავში შევხებით მიგრაციის გამომწვევ ფაქტორებს და გამოვყოფთ რამდენიმე მიზეზს:

1. ურბანიზაცია
2. უმუშევრობა
3. გაუმართავი ინფრასტრუქტურა
4. მაღალმთიან დასახლებებში ელექტროენერჯიასა და ბუნებრივ აირთან დაკავშირებული პრობლემები
5. მიწის სიმცირე
6. სოფლის მეურნეობაში ახალი ტექნოლოგიების არ არსებობა
7. სამედიცინო პუნქტებისა და მედიკამენტების სიმცირე
8. შობადობის დაბალი და სიკვდილიანობის მაღალი დონე
9. საკვებ პროდუქტებზე ხელმისაწვდომის სიმცირე

10. ტრანსპორტის არ არსებობა
11. ეკოლოგიური საფრთხეები
12. ტურისტული პოტენციალის გამოუყენებლობა
13. სახელმწიფო პოლიტიკის სისუსტეები

ურბანიზაცია. 2014 წლის საყოველთაო აღწერის მიხედვით, მოსახლეობის რაოდენობა სოფლად 7.1%-ით შემცირდა, 2002 წლის მონაცემებთან შედარებით მნიშვნელოვნად შეიცვალა თანაფარდობა ქალაქისა და სოფლის მოსახლეობას შორის, ქალაქის მოსახლეობის წილი 4.6%-ით გაიზარდა და 57.2% შეადგინა. ქვეყნის რეგიონებში მოსახლეობის ყველაზე მნიშვნელოვანი შემცირება, 2002 წლის აღწერასთან შედარებით, აღინიშნა რაჭა-ლეჩხუმისა და ქვემო სვანეთის (37.4%) და სამეგრელო-ზემო სვანეთის რეგიონში (29%), ყველაზე ნაკლები – აჭარაში (10.6%).⁷ **უმუშევრობა.** 2016 წლის მონაცემებით, ბოლო 1 წლის განმავლობაში უმუშევრობის დონე 13.8%-სა და 11.8% შორის მერყეობს. დიაგრამა 10 ნათლად ასახავს ქალაქად და სოფლად მცხოვრები მოსახლეობის უმუშევრობის დონის განუხრელ მატებას (იხ. დიაგრამა 10).⁸ **გაუმართავი ინფრასტრუქტურა.** 1990-იანი წლებიდან სამოქალაქო ომისა და ეკონომიკური კრიზისების ფონზე ინფრასტრუქტურული პროექტები არათუ მთიან დასახლებებში, არამედ რაიონულ ცენტრებსა და დედაქალაქშიც კი საკმაოდ ნელი ტემპით მიმდინარეობდა. საბჭოთა დრონიდელი ასფალტი მოიშალა, დაინგრა ხიდები, ჩაიხერგა გზები. თუშეთის გზა ერთ-ერთი ყველაზე სახიფათო გზაა საქართველოში, მიუხედავად იმისა, რომ სოფელ ფშაველიდან ომალომდე 72 კილომეტრია, ავტომობილით მანძილის გავლას რამდენიმე საათი სჭირდება, გზა მეწყერსაშიშ ზონაში გადის, ისიც მაისიდან ოქტომბრამდე, დანარჩენი 6 თვე დაკეტილია, ასევე გვიანი შემოდგომისა და მთლიანი ზამთრის განმავლობაში გარესამყაროს მოწყვეტილია სვანეთის, რაჭა-ლეჩხუმის, ფშავ-ხევსურეთის დასახლებები.⁹ **მაღალმთიან დასახლებებში ელექტროენერგიასა და ბუნებრივ აირთან დაკავშირებული პრობლემები.** მაღალმთიან სოფლებში მცხოვრების მოსახლეობისთვის ელექტროენერგიის საფასურზე შეღავათი 2017 წლის პირველი იანვრიდან ამოქმედდა, აბონენტს და მოხმარებული

⁷ <<http://topnews.com.ge/news/9960>> - ფაქტჩეკის კვლევის მიხედვით მომზადებული სტატია

⁸ დასაქმება და უმუშევრობა - საქსტატის მონაცემები.

⁹ კახეთის საინფორმაციო ცენტრის ახალი ამბების მიმოხილვა, ორშაბათი, 12 სექტემბერი 2016 11:55

ელექტროენერჯის 50% აუნაზღაურდება, თუ 100 კვტ. სთ-ზე მეტს არ დახარჯავს. თუმცა რიგ რეგიონებში ელექტროენერჯისა და გაზიფიცირების პრობლემა ჯერ კიდევ არაა მოგვარებული. ენერჯეტიკის სამინისტროს ოფიციალური მონაცემებით გამრიცხველიანება მინდინარეობს აჭარაშის 172, გურიის 800, მცხეთა-მთიანეთის 970, რაჭა-ლეჩხუმი და ქვემო სვანეთის 44, სამცხე ჯავახეთის 972 აბონენტის. ძირითადად ეს ის დასახლებია, რომლებიც მაღალმთიანი ზონაში მდებარეობს და წლების განმავლობაში არ განხორციელებულა ელექტროენერჯის სამუშაოები.¹⁰ გაზიფიცირების პრობლემა კიდევ უფრო მწვავედ დგას მაღალმთიან რეგიონებში, ტრანსპორტირების სიძვირისა და მოსახლეობის მცირერიცხოვნობის გამო სახელწიფო და კერძო კომპანიები თავს იკავებენ წამგებიანი პროექტების განხორციელებისგან.

მიწის სიმცირე. მაღალმთიან რეგიონებში მცხოვრები მოსახლეობა გამოირჩევა მცირემიწიანობით, რაც გამოწვეულია, უმეტესწილად, ბუნებრივი პირობებით (მთის დაქანება, უხვი ნალექი, მკაცარი ამინდები), თავიდანვე მთაში მცხოვრები ადამიანის უპირველეს საქმიანობად მეცხოველეობა იყო მიჩნეული, საქართველოს მთიანეთში გავრცელებულია მეცხვარეობა, თუმცა სათანადო ბაზრის არ არსებობის გამო მეცხვარეებისთვის არც თუ ისე შემოსავლიანია ეს დარგი, ასევე მეცხვარეები ხშირად უჩვიან სამოვარი მიდვრების პრივატიზაციის შედეგად შემქნილ პრობლემებს.

სოფლის მეურნეობაში ახალი ტექნოლოგიების არ არსებობა. მეცხვარეთა ასოციაციის მიერ გავრცელებული მონაცემებით, უკანასკნელად ცხვრის გამოყვანა მოხდა 1954 წელს, როცა (რამბლუსა და პრეკოსის) შეჯვარების შედეგათ მიიღეს წმინდამატყლიანი ცხიმკუდიანი ცხვარი, რომელიც დღეს გადაშენების პირასაა. ეს ფაქტი მიუთითებს ამ დარგში არსებულ მძიმე პრობლემებზე, არ არსებობს ლაბორატორია, კვალიფიციური კადრები. სოფლის მეურნეობაში საქმიანობა ჯერ კიდევ მამა-პაპური მეთოდებით მიმდინარეობს. არ არის გამართული სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკის საშუალებები, ხოლო დაბიდან ამოსული მომსახურეობა ძვირია, ათასწლეულობით გამოცდილი მეთოდებით მოყვანილი მოსავალი მცირეა და კონკურენტუნარო. მთის თითქმის არც ერთ სოფელში არაა აგროსამრეწველო პუნქტები, სადაც მოსახლეობა სასუქებსა და

¹⁰ <<http://www.energy.gov.ge> -ენერჯეტიკის სამინისტროს ოფიციალური მონაცემები.

მოსავალის მოწვევისთვის აუცილებელ შხამქიმიკატებს შეიძენს.¹¹ **სამედიცინო პუნქტებისა და მედიკამენტების სიმწირე.** როგორ წინამდებარე თავში აღვნიშნეთ, საქართველოში დაცარიელებულ სოფელთა რაოდენობა 233-ს შეადგენს, 152 სოფელში 1-დან 10 კაცამდე, ხოლო 169-ში - 11-დან 25 კაცამდე ცხოვრობს, ამ მცირერიცხოვანი მოსახლეობის უმრავლესობაც ასაკოვანია, მათ გამუდმებით ესაჭიროებათ სამედიცინო დახმარება და მედიკამენტები, რაც მაღლამთიან სოფლებში თითქმის ხელმიუწვდომელია. 65 წელს გადაცილებულთა რიცხვი წლიდან წლამდე მცირდება, ეს იმას ნიშნავს, რომ მომდევნო წლების განმავლობაში კიდევ უფრო დაცარიელდება მთიანი სოფლები. **შობადობის დაბალი და სიკვდილიანობის მაღალი დონე.** ოფიციალური მონაცემების მიხედვით საქართველოში ყველაზე მეტი ბავშვი 1961 წელს დაიბადა -104 ათასი. 1960-1990 წლებში საშუალოდ ყოველწლიურად 93 ათასი ბავშვი იბადებოდა. შობადობის მკვეთრი შემცირება 1992 წლიდან დაიწყო. 2005 წელს საქართველოში 46 ათასი ბავშვი დაიბადა და შობადობა წინა წლებთან შედარებით 2-ჯერ შემცირდა. ძირითადად ამის შედეგად უკანასკნელ წლებში ასევე მნიშვნელოვნად შემცირდა მოსახლეობის ბუნებრივი მატება. მე-2 მსოფლიო ომის პერიოდშიც კი, კერძოდ 1941-1945 წლებში ბუნებრივი მატება 135 ათას კაცს შეადგენდა, მაშინ როდესაც ეს მაჩვენებელი 2002- 2006 წლებში მხოლოდ 5,8 ათას კაცს უდრიდა. დიაგრამა 11-ში მოცემულია 2007-20016 წლის მონაცემები.

ამ დიაგრამით ვხედავთ მოსახლეობის ბუნებრივი მატების ტენდენციებს, თუმცა ეს მატება უმეტესწილად განპირობებულია იმ მუნიციპალიტეტების მახასიათებლებით, რომელსაც „მთის კანონი“ არ შეეხ. დიაგრამა 11 ეხება სწორედ კრიტიკულ ზღვარზე მყოფი მუნიციპალიტეტების უარყოფითი ბუნებრივი მატების ნიშნებს.¹²

2016 წლის I-VI თვის ძირითადი დემოგრაფიული მაჩვენებლები (იხ. დიაგრამა 12). მოცემულ დროში სულ ცხრავე რეგიონში დაიბადა 10 884, ხოლო გარდაიცვალა 13 310 ადამიანი (უარყოფითი ბუნებრივი მატება 18.3%). **საკვებ პროდუქტებზე**

¹¹ <<http://sheep.ge/>- საქართველოს მეცხვარეთა ასოციაცია

¹² <http://www.tabula.ge/ge/>- ბუნებრივი მატება

ხელმისაწვდომის პრობლემა. შემოდგომასა და ზამთარში, მკაცრი კლიმატური პირობების დროს, როცა მაღალმთიან სოფლებში დიდთოვლობაა (ომალოდან მაღალმთიანი აჭარის ჩათვლით) გზები რამდენიმე თვით დაკეტილია, არსებობს დასახლებები, სადაც უხვი ნალექის მოსვლის შემდეგ თემი თუ მუნიციპალური ცენტრი რამდენიმე დღით მოწყვეტილია დანარჩენ საქართველოს, იქნება სურსათით მომარაგების პრობლემები, რადგან ადგილობრივ დასახლებებში არ არის სურსათით უზრუნველყოფის ისეთი დაწესებულებები, რომლებიც კრიტიკულ სიტუაციებში საჭირო დახმარებას აღმოუჩენენ მოსახლეობას. **ტრანსპორტის არ არსებობა.** მთიან დასახლებებში ერთ-ერთი მთავარი პრობლემაა ტრანსპორტის არ არსებობა, გაუმართავი ინფრასტრუქტურის გამო თემებსა და სასოფლო დასახლებებში მუდმივად არ მოძრაობს საქალაქთაშორისო ტრანსპორტი, ხოლო შემოდგომისა და ზამთრის პერიოდში ზოგან საერთოდ შეუძლებელია ავტომობილებითა და სამარშრუტო ტაქსებით გადაადგილება. წლების განმავლობაში გადაადგილების ერთადერთი საშუალება ვერტმფრენი იყო, ისიც დამოკიდებული იყო ცალკეული პიროვნებების განწყობასა და კეთილ ნებაზე. მხოლოდ 2017 წლის 30 მარტიდან მოხერხდა ომალოში ყოველკვირეული საჰაერო რეისების დანიშვნა. თუმცა მომავალი ზამთრისთვის რა იქნება, ჯერ ჯერობით უცნობია.¹³ **ეკოლოგიური საფრთხეები.** 2006 წლის მონაცემებით საქართველოში 53 000 მეწყერული სხეულია, რომელთა ფართობი 1.5 მილიონი ჰექტარია, მეწყერსაშიშ ზონაშია მოქცეული ურბანიზებული ტერიტორიების და სასოფლო-სამეურნეო მიწების 70%. ამავე არეალშია 3000-მდე დასახლებული პუნქტი და 400 000 ოჯახი. მეწყერსაშიში რეგიონების უდიდესი წილი მაღალმთიან დასახლებებზე მოდის. არ არსებობს სატყეო რეინჯერის ძლიერი ინსტიტუტი, რაც უნიკალური მწვანე საფარის შენარჩუნებას საფრთხეს უქმნის. ასევე, დიდი ჰიდროელექტრო სადგურებისა და მაღალი ძაბვის ხაზების გაყვანა არღვევს ბუნებრივ ბალანსს და საფრთხის ქვეშ აყენებს უნიკალურ ეკოსისტემას.¹⁴ **ტურისტული პოტენციალის გამოუყენებლობა.** საქართველოს მთიანეთი გამოირჩევა განსაკუთრებით მდიდარი ტურისტული პოტენციალით, თუმცა, ნაკლებად არის ათვისებული, ზემოთ

¹³ <http://mtisambebi.ge> -მთის ამბების საინფორმაციო სააგენტოს მიერ მომზადებული ახალი ამბების სტატია

¹⁴ <http://garb.ge/news/stumari>- მეწყერული ზონები საქართველოში

ჩამოთვლილი პრობლემის გამო ტურისტული კომპანიები თავს არიდებენ ისეთი მარშრუტების დადგენას, რომელიც უფრო დააინტერესებდა ადგილობრივ თუ უცხოელ ვიზიტორს. მთიან რეგიონში ტურისტული პოტენციალის ამაღლებას მიმზიდველ ბუნებრივ პირობებთან ერთად ხელს უწყობს ინფრასტრუქტურის განვითარება, ტრადიციული სოფლის მეურნეობა, სისუფთავე, წესრიგი, სპორტული ობიექტები, გამაჯანსაღებელი ცენტრები, მობილური სატრანსპორტო საშუალებები. სამწუხაროდ, ზემოთ ჩამოთვლილ აუცილებელ პირობებს მაღალმთიანი რეგიონების უმრავლესობა არ აკმაყოფილებს.¹⁵

¹⁵ გაზეთი რეზონანსი, ტურიზმის განვითარების პრობლემა საქართველოში, 11.07.2013

თავი 4. მაღალმთიანი რეგიონების დასახლებების განვითარებისთვის მიღებული კანონები

1999 წლის 8 ივნისს საქართველოს პარლამენტმა მიიღო კანონი „მაღალმთიანი რეგიონების სოციალურ-ეკონომიკური და კულტურული განვითარების შესახებ“. თუმცა, არსად არ მოიპოვება ამ კანონით გათვალისწინებული რამე აქტივობისა და ქმედების აღმნიშვნელი ინფორმაცია ან დოკუმენტი. მთის განვითარების პროგრამა შეუსრულებელი დარჩა, ექსპერტების თქმით, ეს კანონი უფრო კეთილი ნების სურვილები იყო, ვიდრე რეალური პრობლემების მომგვარებელი.¹⁶ 2016 წელს ძალაში შევიდა კანონი „მაღალმთიანი რეგიონების განვითარების შესახებ“. შეიქმნა ინსტიტუციები, ფონდები, განვითარების პროგრამა და დაიწყო პროექტების განხორციელება, თუმცა სრული ვითარების გასაანალიზებლად მიმოვიხილოთ „მთის კანონის“ მიღებამდე განხორციელებული აქტივობები.

4.1 მაღალმთიანი დასახლებების განვითარებისთვის 2013-2015 წლებში სახელმწიფოს მიერ განხორციელებული პროექტები

თვითმმართველობის არჩევნები ჩატრდა 2014 წელს, 2013 წლის მეორე ნახევრიდან მიმდინარეობდა თვითმმართველობის ახალი მოდელის შემუშავება, საჭიროდ ჩავთვალეთ, იმ პროექტების აღნიშვნა, რომელიც „ მთის კანონის“ მიღებამდე იქნა განხორციელებული. პროექტები დაფინანსებულია მუნიციპალური განვითარების ფონდის, საავტომობილო გზების დეპარტამენტის, გაერთიანებული წყალმომარაგების კომპანიის და მყარი ნარჩენების კომპანიის მიერ, ზედამხედველობას უწევს რეგიონული განვითარებისა და ინფრასტრუქტურის სამინისტრო.

¹⁶ საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, „მაღალმთიანი რეგიონების სოციალურ-ეკონომიკური და კულტურული განვითარების შესახებ“ კანონი.

მუნიციპალური განვითარების ფონდი დაარსდა 1997 წელს, თანამშრომლობს საქართველოში მოქმედ ყველა მსხვილ საინვესტიციო ბანკთან და ორიენტირებულია ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოების ინსტიტუციონალურ და ფინანსურ შესაძლებლობათა გაძლიერებაზე, ასევე საინვესტიციო, სოციალური, ეკონომიკური, ენერგეტიკული და ინფრასტრუქტურული პრობლემების მოგვარებაზე.

საქართველოს საავტომობილო გზების დეპარტამენტი არის საქართველოს რეგიონული განვითარებისა და ინფრასტრუქტურის სამინისტროს საქვეუწყებო დაწესებულება.

გაერთიანებული წყალმომარაგების კომპანია არის ეკონომიკური განვითარების მინისტრის 2010 წლის 11 იანვრის ბრძანებით შექმნილი შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოება, რომელიც ახორციელებს წყალმომარაგებისა და წყალარინების მომსახურებას.

მყარი ნარჩენების კომპანია 2012 წელს, ახალ საკანონმდებლო ჩარჩოზე დაყრდნობით, შეიქმნა და მის მთავარ ამოცანად მომდევნო წლებში საქართველოში ნარჩენების მართვის სისტემის გაუმჯობესება განისაზღვრა.

2013 წლიდან 2015 წლამდე სულ განხორციელდა 556 პროექტი. რომელთა ჯამური ღირებულება იყო 1 600 532 089,61 ლარი. (იხ. დიაგრამა 13). ბოლო წლებში სახელმწიფოს მიერ განხორციელებული სახელმწიფო ინფრასტრუქტურული პროექტები და მათი ღირებულება (იხ. დიაგრამა 14). ეს ფაქტობრივი მონაცემები საშუალებას გვაძლევს, გავიაზროთ გაწეული საქმიანობის მასშტაბები და შევადაროთ „მთის კანონის“ მიღების შემდეგ განხორციელებულ პროექტებს.

4.2 მთის განვითარების ფონდის მიერ დაფინანსებული პროექტები

მთის განვითარების ფონდის მიერ სულ განხორციელდა 34 პროექტი, რომელთა ჯამური ღირებულებაა 9 999 792 ლარი (იხ. ცხრილი 1). 2016 წელს მაღალმთიანი დასახლებების განვითარების ფონდიდან ადგილობრივი თვითმმართველი ერთეულებისათვის გადარიცხული თანხები (იხ. დიაგრამა 16) 12 თვის მონაცემებით შეადგენს 9 250 500 ლარს. მართალია, ორმოცივე მუნიციპალიტეტის ყველა თემი თუ სოფელი არ შედის „მთის კანონის“ ზემოქმედების ზონაში, თუმცა მაინც თვალშისაცემია ფინანსების სიმცირე, ქვემდებარე ცხრილებში დეტალურადაა გადმოცემული თანხების ხარჯვისა და შესრულებული სამუშაოების შესახებ.¹⁷

თავი 5 „მაღალმთიანი რეგიონების განვითარების შესახებ“ კანონი.

5.1 თეორიული ჩარჩო

საქართველოს მაღალმთიანეთში არსებული პრობლემებისა და მათი მოგვარების შესახებ მიღებული კანონის გასაანალიზებლად გამოვიყენე პოტოსიანის, პოლიანის, ისაჩენკოს და ჯაოშვილის ნაშრომების მიხედვით Science direct-ის მიერ მომზადებული სტატია - „მთიანი ქვეყნების სოფლებისა და დასახლებების განაწილების გეოგრაფიული თავისებურებები და განვითარების კანონზომიერება“.

5.2 სოფლები; გეოგრაფიული მახასიათებლები; მთის ქვეყნები; მდინარის აუზი; ცხოვრების წესი

მთიანი ზონების გამყოფი მდინარის აუზები და ხეობები ქმნის მთიანი ქვეყნების მოსახლეობისა და დასახლებების განაწილების საფუძველს. ამ მიმართულებით ფიზიკური გეოგრაფიული ფაქტორები ურთიერთდაკავშირებულია, რაც პირდაპირ გავლენას ახდენს მოსახლეობისა და დასახლებების განაწილებაზე. მთიანი რელიეფი ხელს უშლის ტერიტორიის კონსოლიდაციას და განსახლების ფუნდამენტური პროცესების განვითარებას. ამ უბნებისთვის ყველაზე მეტად დამახასიათებელია

¹⁷ <mof.ge - სახელმწიფო ბიუჯეტის ასიგნებები.

ტბებისა და მდინარის კალაპოტის სისტემები. დასახლებების ეკონომიკური საქმიანობა მჭიდროდაა დაკავშირებული ბუნებრივ გარემოზე, ბუნებრივი გარემოს გავლენა სოფლის ტიპის დასახლებებში უფრო დიდია, ვიდრე ურბანულ დასახლებებში, კერძოდ, მაღალმთიან რაიონებში ბუნებრივი პირობების დიდი მრავალფეროვნებაა. ავტორისა და სხვა მკვლევარების კვლევის შედეგების ანალიზისა და განზოგადების საფუძველზე შემუშავებულია მთიანი ქვეყნების სოფლებისა და დასახლებების განაწილების გარკვეული გეოგრაფიული თავისებურებები და განვითარების კანონზომიერება.

მაღალმთიან ქვეყნებში მოსახლეობის და დასახლებების განაწილება დაკავშირებულია ხეობებისა და მდინარეების განლაგებაზე, რომლებიც გარშემორტყმულია გამყოფი სისტემებით. ეს არის ტერიტორია, სადაც ფიზიკური და გეოგრაფიული პროცესები ინტერაქტიული და ურთიერთდაკავშირებულია, განსხვავდება სხვა, მეზობელ ფიზიკურ-გეოგრაფიულ რეგიონებში მიმდინარე პროცესებისგან.

მდინარის აუზების ზედა ნაწილში მაღალმთიანი რელიეფის თავისებები (გამყოფი მთები, მთიანი ადგილები და სხვ.) ქმნის სპეციფიკურ ცხოვრების წესს, ენას, დიალექტს და სხვა ეთნიკური ჯგუფების მახასიათებლებს. კერძოდ, თითოეული მდინარის აუზში და საქართველოს ფიზიკურ-გეოგრაფიულ რეგიონებში ჩამოყალიბებულია ქართული ეთნიკური ჯგუფები, რომლებიც განსხვავდებიან ერთმანეთისგან. მდინარის კალაპოტების ქვედა ნაწილში მცირდება აღნიშნული გეოგრაფიული შეზღუდვა, რომელიც იშვიათი ეთნიკური ჯგუფის (ქართლი, კახეთი, მესხეთი და სხვა) ფართო განაწილებაა. ასეთია სომხეთის მაღალმთიანი მოსახლეობის განაწილებაც, რაც განპირობებულია მუდმივი შემოსევებითა და მოსახლეობის ამა თუ იმ საცხოვრებელი ადგილის განადგურებით. ამ პროცესმა მნიშვნელოვნად დააზარალა დასახლებების განაწილების კანონზომიერება, რამაც შექმნა ახალი ტიპის ბუნებრივი ისტორიული (სოციალური) დასახლებების არეალი.

ზღვის დონიდან სიმაღლის მიხედვით მოსახლეობისა და დასახლებების დიფერენცირებისას მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული მოსახლეობის განაწილება, დასახლებების სისტემის განვითარება და მთიანი სახელმწიფოების ურბანიზაციის

დონე, ისტორიული და სოციალურ-ეკონომიკური ფაქტორები, ლანდშაფტის დიფერენცირების წესები. საყოველთაოდ ცნობილია, რომ ორივე- მთიან და დაბლობის სფეროებში პროდუქტიული ძალების განვითარების დონე მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს სოფლად დასახლებების შემდგომ განვითარებაზე. თუმცა, დასახლებების ეკონომიკური საქმიანობა მჭიდროდაა დაკავშირებული ბუნებრივ გარემოსთან, მთიან რაიონებში ბუნებრივი გარემოს გავლენა გაცილებით დიდია, ვიდრე ურბანულ დასახლებებში.

მაღალმთიან ქვეყნებში, როგორცაა სომხეთის რესპუბლიკა (მ.ა) მთიანი და დაბლობის რაიონების თანაფარდობა, ასევე რელიეფური განლაგება მნიშვნელოვან როლს თამაშობს სასოფლო დასახლებებში. ამ ტერიტორიებზე ჰორიზონტალური და ვერტიკალური რელიეფის გაწყვეტა იწვევს დაბრკოლებებსა და სირთულეებს ტერიტორიის განსახლების და გამოყენების თვალსაზრისით. გეოგრაფიული განედის მიხედვით, კონკრეტული სიმაღლის კლიმატისაგან იწყება ასეთი სირთულეები (დაწყებული 2200-დან 2300 მ-მდე). მაღალ ადგილებში გამოიყენება სეზონური სამოვრები.

გასათვალისწინებელია, რომ მთიან რაიონებში არსებობს ფართო ხეობები, პლატოები, კანიონები, სადაც ათასობით წლის წინ შეიქმნილი სასოფლო დასახლებები დღესაც არსებობს. მაღალმთიან რაიონებში ფართო ხეობები და პლატოები ზედა ტერიტორიებზე, რომელთაც აქვთ ხელსაყრელი პირობები სოფლად განსახლებასა და შემდგომი განვითარებისათვის, ქმნიან დასახლებების განაწილების ფართო ტერიტორიებს. მთიანი და დაბლობის რაიონების თანაფარდობა გვიჩვენებს, რომ ტერიტორიის აბსოლუტური ზომების თანაფარდობის გარდა, მნიშვნელოვანია ასევე ტერიტორიის ხელსაყრელობის ხარისხი. გარდა ამისა, მთიანი და დაბლობი ტერიტორიების ყველა ნაწილი არ არის ხელსაყრელი მოსახლეობის განსახლებისა და განვითარებისთვის.

ქართველი მეცნიერის ჯაოშვილის განცხადებით, მთიანი რაიონების დასახლების კონტექსტში ტერიტორიების სარგებლობის შეფასებისას გათვალისწინებული უნდა იყოს შემდეგი ფაქტორები:

- მთიანი და დაბლობის ტერიტორიის ზედაპირების თანაფარდობა
- ქვედა სარტყელში მიწების არსებობა (მათ შორის უდაბნოები, ნახევრად უდაბნოები და ჭაობები)
- სასარგებლო მიწების არსებობა მთიან ქალაში

მთიან რაიონებში სასოფლო-სამეურნეო მიწების სტრუქტურა, სასოფლო-სამეურნეო მიწების ვერტიკალური განაწილება, ზედაპირული მრუდი, მიწის ზომები და სხვა ფაქტორები მნიშვნელოვან როლს თამაშობენ სოფლის დასახლებებისა და დასახლებების განვითარების თვალსაზრისით. მიწის ზომები განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, რადგან დიდი და პატარა მიწის ნაკვეთები სხვადასხვა გავლენას ახდენს სოფლის დასახლებებზე და მათი განაწილებაზე. მთიან რაიონებში დასახლებების განაწილებაზე გავლენას ახდენს ჰიდროგრაფიული და წყლის რესურსები, მიკროკლიმატი, ურთიერთდამოკიდებულების ხარისხი, დაშორება დასახლებებსა და სასოფლო-სამეურნეო მიწებზე.

ტერიტორიის გამოყენების და ეკონომიკური საქმიანობის ისტორიული მახასიათებლები, ეროვნული ფაქტორები, ცხოვრების წესი და ტრადიციები გავლენას ახდენს სოფლის ტერიტორიებზე. შედეგად, მდინარის აუზებით გამოყოფილი მთიანი რაიონებიდან კონკრეტული პერიოდის ფარგლებში ხდება გარკვეული ფართის სოფლების დასახლება.

ზემოაღნიშნული ავტორის კვლევის შედეგების ანალიზისა და შეჯამების, აგრეთვე, ჩვენი კვლევის შედეგების მიხედვით შეიძლება გამოიყოს სოფლად არსებული ტერიტორიების და დასახლებების განაშენიანების შემდეგი გეოგრაფიული თავისებურებები:

- დასახლებები ძირითადად თამოყრილია მთიან დაბლობებს, მდინარის ხეობებს, მაღალმთიანი ხეების ქვედა ნაწილებსა და პლატოებზე,
- მოსახლეობის და დასახლებების თანაბარი სივრცითი განაწილება,
- სოფლის დასახლებების რაოდენობის დიდი ვარიაცია,
- დემოგრაფიული პროცესების უნიკალურობა,

- დიდი განსხვავება ხალხის განთავსებასა და დასახლებების ეკონომიკურ ფუნქციებში,
- სოფლების მორფოლოგიის დიდი მრავალფეროვნება,
- დაბალ დონეზე კომუნიკაცია და კავშირები დასახლებებს შორის,
- დასახლებების ცვლილებების რეგულარულობა და სიმჭიდროვე,
- სოფლის დასახლებების ფორმებისა და ტიპების დიდი მრავალფეროვნება შედარებით მცირე ტერიტორიებზე განაწილებაზე.

მაღალმთიანი რეგიონების სასოფლო დასახლებებს აქვთ კონკრეტული მიგრაცია და დემოგრაფიული პროცესებიც. უკანასკნელი 100 წლის განმავლობაში მთიანი რეგიონის მოსახლეობა ძირითადად ქვედა ტერიტორიებზე გადადის. შედეგად, მთებში მდგარი ტერიტორია ვიწრო ხდება, ხოლო დაბლობში კი უფრო ფართოვდება. მაღალი ზონის დასახლებების მცირე ზომები, ტერიტორიებზე მასშტაბური განაწილება, სატრანსპორტო ქსელის დაბალი სიმჭიდროვე და სხვა ფაქტორები მოსახლეობის სოციალურ-ეკონომიკურ მომსახურებას უფრო რთულს ხდის და მიგრაციას იწვევს. იმავდროულად, მაღალმთიანი სოფლების სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემები უფრო მკვეთრი და აქტუალურია.¹⁸

5.3 „მაღალმთიანი რეგიონების განვითარების შესახებ“ კანონი და მისი ანალიზი.

რა განსხვავებაა 1999 და 20015 წელს მიღებულ კანონთა შორის?

უპირველეს ყოვლისა, უნდა აღინიშნოს, 1999 წელს მიღებული კანონი სრულყოფილად ვერ ფუნქციონირებდა, აღნიშნული კანონის აღსრულება ვერ ხდებოდა, რადგან ის დასახლებები, რომელიც იმ კანონით იყო გათვალისწინებული უსამართლობის გრძნობას აჩნედა. აღნიშნულ ნუსხაში შედიოდნენ ისეთი დასახლებები, რომელიც

¹⁸ <<https://doi.org/10.1016/j.aasci.2017.02.012>> - Open Access funded by Agricultural University of Georgia

რეალური კრიტერიუმებიდან გამომდინარე არ უნდა ყოფილიყვნენ მაღალმთიან დასახლებათა ნუსხაში. მაგალითად იქ იყო ზღვის დონიდან 200 მეტრზე მდებარე დასახლებები, ამავე დროს ძალიან ბევრი დასახლება, რომელიც იმ ნისხაში იყო ჩამოთვლილი საერთოდ არ არსებობს, შესაბამისად დღის წესრიგში დადგა, ერთის მხრივ, საკითხი, რომ კონკრეტული კრიტერიუმები განსაზღვრულიყო დასახლებებისთვის სტატუსის მისანიჭებლად და, მეორეს მხრივ, უფრო მეტად ეფექტური, როგორ სოციალური ასევე შედეგათები დაწესებულიყო აღნიშნული კანონით, რაც რეალურად ხელს შეუწყობდა მაღალმთიანი დასახლებებში მცხოვრები მოსახლეობის სოციალურ-ეკონომიკურ მდგომარეობის გამუჯობესებას, იქ სხვადასხვა ეკონომიკური აქტივობების წახალისებას და ხელშეწყობას.

5.4 მაღალმთიანი სტატუსის მინიჭების პრობლემა

კანონმა განსაზღვრა შემდეგი დასახლებებისთვის პირდაპირ სტატუსის მინიჭება, პირველი, მიუხედავად არსებული სოციალური თუ ეკონომიკური მდგომარეობა, ყველა დასახლება, რომელიც საქართველოში მდებარეობს 1500 მეტრს ზევით, კანონის მიერ მიენიჭათ პირდაპირ სტატუსი. ასეთ დასახლებათა რაოდენობა ამ ეტაპისთვის არის 1583 წარმოადგენს. გარდა ამისა კანონმა ასევე გასაზღვრა, რომ ისტორიულ-გეოგრაფიულ მხარეში შემავალი დასახლებებისთვისაც პირდაპირ ყოფილიყო მინიჭებული სტატუსი. ანუ, ფშავში, ხევსურეთში, გიდამაყარში, რაჭაში და ა.შ. იქ ისტორიულ-გეოგრაფიულ მხარეში არსებულ დასახლებებს, მიუხედავად მისი ჰიფსომეტრიული სიმაღლისა, პირდაპირ მიენიჭა სტატუსი. გარდა ამისა, კანონის მიხედვით, მაღალმთიანი დასახლების სტატუსი შეიძლება მიენიჭოს იმ შემთხვევაში, თუ ის მდებარეობს 1500-დან 800 მეტრამდე, თუმცა, ამავე დროს ის უნდა აკმაყოფილებდეს კონკრეტულ კრიტერიუმებს. ამ კრიტერიუმების განსაზღვრა დაევალა კანონითვე შექმნილ მთის განვითარების საბჭოს, რომელმაც განსაზღვრა სამი ძირითადი კრიტერიუმი.

1. დემოგრაფიული კრიტერიუმი, რომელიც მოიცავს ორ კომპონენტს, პირველი კომპონენტი: თუ მოსახლეობის რაოდენობა 2002 წლის საყოველთაო აღწერიდან 2014 წლის საყოველთაო აღწერამდე მცირდება 25%-ზე მეტით. მეორე კომპონენტი: თუ დასახლებაში მცხოვრები საშუალო ასაკი 40 წელზე მეტია, ანუ მინდინარეობს მოსახლეობის დაბერება, რომელიც ბუნებრივად იწვევს შობადობის კლებას და კრიტიკულ დემოგრაფიულ მდგომარეობას.
2. სასოფლო-სამეურნეო კრიტერიუმი. მაღალმთიან დასახლებებში ძირითადი საქმიანობის სფერო არის სასოფლო სამეურნეო საქმიანობა, შესაბამისად თუ ამ დასახლებების სასოფლო-სამეურნეო სავარგულების საერთო რაოდენობა, ან სახნავ სათესი მიწების 50%-ზე მეტის დამუშავება შეუძლებელია სტანდარტული ტექნიკით, რომელითაც ბარში ხდება აღნიშნული სამუშაოს წარმოება, ითვლება, რომ მაღალმთიანი დასახლების სტატუსს აკმაყოფილებს.
3. პერიფერიულობის კრიტერიუმი, რომელიც გვიჩვენებს ხელმისაწვდომობას საზოგადოებრივ მომსახურეობასა და სერვისებზე. დაშორების კოეფიციენტის მიხედვით, თუ კონკრეტული დასახლების მაჩვენებელი აღემატება მუნიციპალიტეტის ყველა დასახლების საერთო მაჩვენებელს, ითვლება რომ კანონით გათვალისწინებულ კრიტერიუმს აკმაყოფილებს.

ამავე დროს საბჭომ განსაზღვრა, რომ თუ დასახლება მდებარეობს 1000-დან 1500 მეტრამდე ამ სამი კრიტერიუმიდან ერთ-ერთი მაინც უნდა დააკმაყოფილოს, რათა მას მიენიჭოს სტატუსი. და მეორე: თუ დასახლება მდებარეობს 800-დან 1000 მეტრამდე ამ სამი კრიტერიუმიდან მინიმუმ ორი უნდა იყოს დაკმაყოფილებული.

კანონის მიხედვით განსაზღვრულია მაღალმთიან დასახლებაში მუდმივად მცხოვრები პირის სტატუსი, რომელიც ენიჭება ადამიანს გარკვეული კრიტერიუმების დაკმაყოფილების შედეგად.

ა) არის საქართველოს მოქალაქე

ბ) რეგისტრირებულია მაღალმთიან დასახლებაში

გ) ყოველი კალენდარული წლის განმავლობაში საერთო ჯამში 9 თვის ან უფრო მეტი ვადით ფაქტობრივად ცხოვრობს მაღალმთიან დასახლებაში

5.5 რა სოციალურ და საშელავათო გადასახადებს ითვალისწინებს კანონი?

5.5.1 სოციალური შეღავათები

კანონის შესაბამისად, მაღალმთიან დასახლებაში მუდმივად მცხოვრები პირები ისარგებლებენ შემდეგი სოციალური შეღავათებით, რომელიც შეეხება ა) საპენსიო და სოციალური პაკეტის დანამატს 20%-ის ოდენობით; ბ) მაღალმთიან დასახლებებში მომუშავე სამედიცინო პერსონალისთვის პირობებისა და ანაზღაურების გაუმჯობესებას; გ) გათბობის უზრუნველყოფის ღონისძიებას; დ) კომუნალური გადასახებზე შეღავათების დაწესებას; ე) პირველი და მეორე დაბადებული ბავშვისთვის ყოველთვიურად 100 ლარის, ხოლო მესამე და ყოველი შემდგომი ბავშვისთვის 200 ლარით ფულად დახმარებას; ვ) ზოგადსაგანმანათლებლო დაწესებულებებში მომუშავე პერსონალისთვის თანამდებობრივი სარგოს 35%-ით გაზრდას; ზ) საჯარო სკოლის მოსწავლეებს, პროფესიული საგანმანათლებლო დაწესებულების სტუდენტებს მიეცემათ ვაუჩერის გაზრდილი ოდენობა; თ) საქართველო განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროს სისტემაში დასაქმებულ ადამიანებს, რომელსაც არ შეეხება „ვ“ ფუნქტით გასაზღვრული სოციალური შეღავათები, მიეცემათ დამატი შრომის ანაზღაურების არანაკლებ 50%-ის ოდენობით, ეს ეხება სპეციალურ პროგრამებში მონაწილე მასწავლებლებს, რომელიც პროგრამის ფარგლებში საგანმანათლებლო საქმიანობით არიან დაკავებულები.

შენიშვნა: აღნიშნული სოციალური შეღავათების მიღება არ არის საარსებო შემწეობის გაუქმების საფუძველი და არ ჩაითვლება შეფასების სისტემით იდენტიფიცირებული ლატაკი ოჯახების სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესებად

5.5.2 საგადასახადო შეღავათები

2016 წლის 1 იანვრიდან მაღალმთიან დასახლებაში მუდმივად მცხოვრები პირები და მაღალმთიანი დასახლების საწარმოს სტატუსის მქონე მეწარმე სუბიექტები ისარგებლებენ საქართველოს საგადასახადო კოდექსით დადგენილი საგადასახადო შეღავათებით. კერძოდ: ა) საშემოსავლო გადასახადით დაბეგვრისაგან თავისუფლდება; ბ) მოგების გადასახადით დაბეგვრისაგან თავისუფლდება; გ) ქონების გადასახადისაგან გათავისუფლებულია; თუმცა ეს თავისუფლებები შეუზღუდავი არ არის, კანონში მოცემულია კრიტერიუმები, რომლიც მიხედვითაც ხდება საგადასახადო ნორმების დადგენა და განხორცილება.

5.6 რა ხარვეზებს შეიცავს „მაღალმთიანი რეგიონების განვითარების შესახებ“ კანონი?

როგორც მრავალჯერ აღინიშნა, კანონი უპირველესად მთიან რეგიონებში დემოგრაფიული მდგომარეობის გამოსასწორებლად არის მიღებული, არსებობს სოფლები, სადაც 2-დან 15-მდე ადამიანი ცხოვრობს, ისიც 65 წელს გადაცილებული, ასეთ დასახლებებში ზემდეტია შობადობის წახალისებაზე საუბარი, ამ რამდენიმე მოსახლეს არ აქვს უნარი და შესაძლებლობა ისარგებლოს კანონის განსაზღვრული საგადასახადო პრივილეგიებით, რადგან ხანდაზმულობიდან და მთაში ტრადიციული ცხოვრებისეული გამოცდილებიდან გამომდინარე ნაღვლია მათში ახალი ბიზნეს ინიციატივები, ამ წელიწადნახევრის განმავლობაში არ დაფიქსირებულა არც ერთი

ფაქტი, როცა 65 წელს გადაცილებულმა (მთაში მარტო მცხოვრებმა) ადამიანმა მიიღო რაიმე სახელმწიფო პროგრამაში მონაწილეობა, შესაბამისად, გაუგებარია, როგორ უნდა მოხდეს ასეთ თემებში მოსახლეობის გამაგრება და ზრდა, როცა კანონში პირდაპირ წერია, მაღალმთიან დასახლებაში მცხოვრების პირის სტატუსს იღებს ის ადამიანი, რომელსაც კალენდარული წლის განმავლობაში ჯამურად 9 თვეზე ნაკლები არ უცხოვრია. სათუაო, რომ ადამიანი გადასახლდეს მთაში, 9 თვის განმავლობაში ელოდოს სოციალურ და საგადასახადო შეღავათებს და ამ პერიოდის განმავლობაში ფაქტიურად წამგებიან საქმიანობას ეწეოდეს. ჩემი აზრით, ისეთ დასახლებებს, რომელთა მოსახლეობა კრიტიკულად დაბალია, უნდა გააჩნდეთ გასაკუთრებული სტატუსი, კანონში უნდა იყოს ჩადებული სპეციალური მუხლი, რომელიც ამ თემებში ცხოვრების მსურველებს მყისვე მიანიჭებდა მაღალმთიან დასახლებაში მუდმივად მცხოვრები პირის სტატუსს და ისარგებლებდნენ ყველა მოცემული შერავათით, მაგრამ იმ პირობით, თუ ისინი ერთი კალენდარული წლის განმავლობაში ჯამურად 9 თვე მუდმივად იცხოვრებდნენ აღნიშნულ ტერიტორიაზე. მოცემული პირობის დარღვევის შემთხვევაში კი ჩამოერთმეოდათ სტატუსი და დაეკისრებოდათ ფულადი ჯარიმა.

ნაკლები პერსპექტივის განცდას აჩენს ინვესტიციებისა და ინვესტორებისადმი დამოკიდებულება. მაღალმთიანი დასახლების საწარმოს სტატუსის მინიჭების, შეჩერებისა და შეწყვეტის წესის დამტკიცების შესახებ საქართველოს მთავრობის დადგენილება №633-ში ვკითხულობთ: „მაღალმთიანი დასახლების საწარმოს სტატუსის მისაღებად დაინტერესებული პირი განცხადებით (წერილობითი ან ელექტრონული ფორმით) მიმართავს საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს მმართველობის სფეროში შემავალ საჯარო სამართლის იურიდიულ პირს – შემოსავლების სამსახურს (შემდგომში – შემოსავლების სამსახური).“ პირი სტატუსის მინიჭების შემდეგ საშემოსავლო გადასახადისგან 10 წლით თავისუფლდება და ამ საწარმოს საქმიანობით მიღებულ შემოსავალს სახელმწიფო არ დაუბეგრავს. ასევე მაღალმთიანი დასახლების საწარმო თავისუფლდება მოგების გადასახადისგან სტატუსის მინიჭებიდან 10 წლის მანძილზე. ანუ პირი, რომელსაც უნდა ზემოთხსენებული შეღავათებით ისარგებლოს, უნდა მიმართოს საქართველოს მთავრობას და, უხეშად რომ ვთქვათ, დაუმტკიცოს თავისი საქმიანობის მომგებიანობა, ჩემი აზრით, აქ სპეციალურად არის წარმოქმნილი

ბიუროკრატიული ბარიერები, შეზღუდულია ინვესტიციების თავისუფალი მოძრაობა, მთავრობა ცდილობს მაქსიმალურად გააკონტროლოს მაღალმთიან რეგიონში მიმდინარე ეკონომიკური აქტივობები, რადგან არსებობს საფრთხე, პირმა თუ კომპანიამ ბოროტად გამოიყენოს სახელმწიფოს მიერ შემოღებული საშეღავათო პირობები და უკანონოდ დაისაკუთროს ტერიტორიებისა და პრივილეგიების გარკვეული ნაწილი. მთავრობის ეს დებულება ეხმიანება ამჟამად (2017 წლის ივლისი) მინდინარე საკონსტიტუციო განხილვებს და უკვე შემუშავებულ რეგულაციებს, რომლის მიხედვითაც შეიზღუდება უცხო ქვეყნის მოქალაქის მიერ საქართველოს ტერიტორიაზე მიწის ნაკვეთის შეძენა. ნათელია, რომ მაღალმთიანი დასახლების საწარმოს სტატუსის მისაღებად შედარებით მეტი აქტიურობაა მოსალოდნელი საქართველოს საზღვარგარეთიდან ვიდრე ქვეყნის მოსახლეობისგან, რადგან საქართველოს მოქალაქეებს არსებული რთული ეკონომიკური პირობებიდან გამომდინარე შეზღუდული აქვთ საინვესტიციო პოტენციალი. მით უმეტეს, მაღალმთიან რეგიონში საქმიანობა მეტ რისკს შეიცავს, მგონია, რომ ეს ენთუზიასტების საქმეა, ენთუზიასტებისა და პატრიოტების. როგორ ჩემთან ინტერვიუში ზაქარია ქუცნაშვილმა აღნიშნა, „მთის კანონის“ მიღების ერთ-ერთი მიზანი, მაღალმთიანეთში მცხოვრებთათვის მორალურ-ფსიქოლოგიური მხარდაჭერაა, თავისუფალი კაპიტალისა და თანამედროვე ინვესტორისთვის კი ენთუზიანში, პატრიოტოზში და მორალურ-ფსიქოლოგიური ფაქტორი ყველაზე უიშვიათესი და უკიდურესი გამოვლინებაა. ასეთ შემთხვევაში გამოსავლად მიმაჩნია, დებულებებში ჩაიწეროს მუხლი, რომლის მიხედვითაც, მხოლოდ საქართველოს მოქალაქეს შეეძლება ბიზნესის თავისუფლად წარმოება საქართველოს მაღალმთიანეთში. გასაგებია, რომ ეს მუხლი საერთაშორისო სტანდარტების მიხედვით შესაძლოა დისკრიმინაციად ჩაითვალოს, თუმცა სჯობია, კანონში პირდაპირ იყოს მითითებული გარკვეული შეზღუდვები, ვიდრე სახელმწიფო აპარატის კონკრეტული მაღალჩინოსანი ერთპიროვნულად წყვეტდეს ვის როგორ ან რატომ მიანიჭოს ესა თუ ის სტატუსი.

გარდა ამისა, მაღალმთიანი დასახლების საწარმოს სტატუსი არ მიენიჭება ან ეს სტატუსი შეიძლება შეუწყდეს მეწარმე სუბიექტს თუ ის **ახორციელებს:**

ა) ლიცენზირებისადმი ან ნებართვის გაცემისადმი დაქვემდებარებულ საქმიანობას; ბ) მომსახურების გაწევას (გარდა საქართველოს მთავრობის მიერ განსაზღვრული მომსახურების სახეებისა);

გ) საქონლით ვაჭრობას (გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც ხორციელდება საქონლის გადამუშავება და მიწოდება).

რჩება შთაბეჭდილება, რომ ამ კანონის მოქმედების არეალიდან სრულად ამოღებულია თანამედროვე ეკონომიკისთვის ისეთი სასიცოცხლო მნიშვნელობის დარგი, როგორცაა მომსახურების სფერო, გაუგებარია, როგორ აპირებს სახელმწიფო მაღალმთიან რეგიონში თანამედროვე მომსახურების სტანდარტების დანერგვას, მაშინ როცა მათი განვითარებისთვის ერთ-ერთი აუცილებელი წინაპირობა ტურიზმის ხელშეწყობაა. როგორ ჩანს, სახელმწიფო მიმართულია განავითაროს სოფლის მეურნეობისა და მრეწველობის დარგები, თუმცა, მომსახურების სფეროს განვითარების გარეშე ნაკლებ სავარაუდოა ხელშესახები წარმატების მიღწევა, რადგან თანამედროვე ტექნოლოგიებისა და ინოვაციური იდეების გარეშე რთულია კონკურენტუარიანი გარემოსა და პროდუქციის შემქნა.

5.7 ექსპერიმენტული ინტერვიუები და მათი ანალიზი

„მაღალმთიანი რეგიონების განვითარების შესახებ შესახებ“ კანონის ინიციატორი არის ზააქარია ქუცნაშვილი, საქარველოს პარლამენტის მეხუთე, მეშვიდე და მერვე მოწვევის წევრი. ყაზბეგის მაჟორიტარი დეპუტატი. რადგან ჩემი კვლევა ეხებოდა „მთის კანონს“ გადავწყვიტე რამდენიმე შეკითხვით მიმემართა ბატონი ზაქარისთვის, კითხვები შეეხებოდა „მთის კანონის“ ამოქმედების ფაქტორებს, მიზნებს და მოლოდინებს. მისი თქმით დაგვიანდა პროცესი დაგვიანდა, „მთის კანონი“ უნდა ამოქმედებულიყო კონსტიტუციის მიღებისთანავე. დღევანდელ პირობებში კანონის მიღება გამოიწვია რამდენიმე კომპონენტმა, პირველი- სოციალური შეღავათების კომპონენტი, მეორე- საგადასახადო კომპონენტი, მესამე- მორალურ ფსიქოლოგიური კომპონენტი.

მოსახლეობას უნდა ეგრძნო, რომ საზოგადოების დიდი ნაწილი აცნობიერებს აუცილებლობას მაღალმთიანი რეგიონების განვითარებაზე. სწორედ ამიტომ, მე ამ მდგომარეობას განვიხილავ სამი ზემოთხსენებული გარემოების კონტექსტში. იმიტომ, რომ ჩვენი მთის მოსახლეობამ იგრძნოს დანარჩენი ნაწილის მხარდაჭერა. სამივე კონტექსტის ჯამში შეიძლება თვალშისაცემი შედეგის მოკლე ხანში დადგომა. ამ კანონმა დიდი ინტერესი გამოიწვია თვითონ მთის მოსახლეობაში, თქვენ უნდა გენახათ მოსახლეობის ჩართულობა ბენეფიციარად გახდომის პროცესში. დასძინა მან.

საუბარი ასევე შეეხო დაფინანსების სიმწირეს, მთის განვითარებისთვის 2016 წელს ათი, ხოლო 2017 წელს ოცი მილიონია გამოყოფილი. ზაქარია ქუცნაშვილის განმარტებით მთის განვითარების ფონდი არ არის ერთადერთი ფინანსური უზრუნველყოფის წყარო მუნიციპალიტეტების მხარდასაჭერად. პირიქით, მთის განვითარების ფონდი არის ახალი ფინანსური დახმარების ინსტიტუტი მაღალმთიანი მუნიციპალიტეტებისათვის, თუმცა საქართველოში არსებული ეროვნული მასშტაბის პრობლემების დაძლევა მარტო მსგავსი პროგრამებით შეუძლებელია. მრავალი ღონისძიების გააქტიურებაა საჭირო, რომ უმუშევრობა და სიღარიბე, როგორც მცირე ეკონომიკის შედეგი, დაიძლიოს. ეკონომიკის გაზრდის, ახალი სამუშაო ადგილების გაჩენის და მნიშვნელოვანი ეკონომიკური წარმატების გარეშე ამ გამოწვევების გამკლავება შეუძლებელია. მისი განმარტებით, კანონის ხარვეზებზე საუბარი ნაადრევია, თუმცა საგადასახადო შეღავათების თვალსაზრისით, შეიძლება კიდევ უფრო ლოკალური ნაბიჯის გადადგმა. ინტერვიუდან შევიტვეთ, რომ მთის განვითარების საბჭოს სხდომა დიდი ხანია არ ჩატარებულა (ინტერვიუ ჩაწერილია 2017 წლის 31 მარტს მ.ქ.). ვინაიდან არის მთელი რიგი დასახლებები, რომელიც არ მოხვდა მაღალმთიანი დასახლებების ნუსხაში, აუცილებელია მათი დამატება არსებული, რეალური კრიტერიუმების გათვალისწინებით.

ზაქარია ქუცნაშვილის ინტერვიუ პოლიტიკოსის ტიპიური განცხადებებისგან შედგება, თუმცა აღსანიშნავია სამი ფაქტი. პირველი: მან ვერ დაასახელა ამ წელიწადნახევრის განმავლობაში რამე ხელშესახები შედეგი, რაც მთის განვითარების პროგრამებმა მოიტანა, ზოგადად ინფრასტრუქტურული პროექტები მთელი ქვეყნის მასშტაბით ხორციელდება. მთიანი რეგიონის სპეციფიკიდან გამომდინარე რამე განსაკუთრებული

სტატისტიკის ან მნიშვნელოვანი ეკონომიკური ზრდის შესახებ არ გვსმენია, არც რეგიონალური განვითარებისა და ინფრასტრუქტურის სამინისტროსგან, არც ზაქარია ქუცნაშვილისგან, ერთი კია, ბატონმა ზაქარიამ ინტერვიუს დროს, რამდენჯერმე ხაზი გაუსვა დროის უკმარისობას. მეორე: პარლამენტარმა დაადასტურა, რომ ქვეყანაში და, საკუთრივ, მთაში არსებული მძიმე გამოწვევების აღმოსაფხვრელად მთის განვითარების ფონდი მისი მწირი რესურსით საკმარისი არ არის, როგორც შევიტყვეთ, ეს პროგრამები დამხმარე საშუალებებს წარმოადგენენ სახელმწიფოს ეკონომიკური პოლიტიკის განვითარების გზაზე და მესამე: „მთის ამბების“ ბლოგერისგან მივიღე ინფორმაცია, რომ მთის განვითარების საბჭო ბოლო პერიოდში არ ფუნქციონირებდა, სწორედ ამან განაპირობა ჩემი შეკითხვა, რის პასუხადაც მივიღე ახალი დასახლებების შეტანის პრობლემა კანონის მიერ გათვალისწინებულ დასახლებათა ნუსხაში. გაუგებარია, რატომ ვერ ხერხდება ახალი მუნიციპალიტეტების, სოფლების და თემების კანონში შეტანა და ეს რატომ უშლის ხელს მთის განვითარების საბჭოს ნორმალურად ფუნქციონირებაში?!

ამავე საკითხთან დაკავშირებით მივმართე მთის განვითარების საბჭოს წევრ თამარ ჩიბურდანიძეს, რომელიც არის ექსპერტი საბჭოს შემადგენლობაში და ზაქარია ქუცნაშვილთან ერთად კანონის თანაავტორი.

თამარ ჩიბურდანიძის თქმით, „მთის კანონი არის საქართველოს მთის გადარჩენის საუკეთესო გარანტი. კანონი ამოქმედდა 2016 წლის იანვრიდან, ხოლო სრულად ამოქმედდა 2016 წლის სექტემბრიდან. ასევე მუშაობს მთის განვითარების 20 მილიონიანი ფონდი. 10 მილიონი იხარჯება ინფრასტრუქტურულ პროექტებზე, ხოლო 10 მილიონი გრანტებზე მთაში მცირე და საშუალო ბიზნესის დასაწყებად. 1 წლის მანძილზე გრანტის სახით დაფინანსებულია 1150 პროექტი, ხოლო 5000-ზე მეტს განაცხადი აქვს შემოტანილი. 2016 წლის მონაცემებით, მთიან რეგიონებში შობადობამ მკვეთრად იმატა. შეინიშნება უკუმიგრაციის ფაქტები. საქართველოს მთა იმდენად მძიმე ვითარებაშია, რომ 20 მილიონი ლარი წელიწადში ნამდვილად არ ყოფნის, მაგრამ ბიუჯეტის რეალობიდან გამომდინარე ის ნაწილდება ობიექტურად. კანონის ხარვეზებში რომ დავრწმუნდეთ, ჯერ კიდევ დროა გასავლელი. ეტაპობრივად ხდება ამის გამოვლენა. ჯერჯერობით სიტუაცია ნორმალურია და ვაკვირდებით მოვლენებს“.

ქალბატონის თამარის განცხადებაშიც გამოიკვეთა პრობლემა მაღალმთიანი დასახლებების სტატუსის მინიჭებასთან დაკავშირებული ხარვეზების შესახებ. კანონის ორივე თანაავტორი თანმხდება, რომ წელიწადში 20 მილიონი ლარი არასაკმარისია ძირითადი პრობლემების გასადაჭრელად, მაშინ როცა „მთის კანონის“ მიერ განსახორციელებელ პროგრამებში ჩართვას კიდევ უფრო მეტი მუნიციპალიტეტი ითხოვს. თვალშისაცემია ორივე რესპონდენტის ემოციური კავშირი მთასთან, როგორც ბატონმა ზაქარიამ აღნიშნა, „მთის კანონის“ სამი კომპონენტიდან მესამე სწორედ მორალურ-ფსიქოლოგიურ მხარდაჭერას ეფუძნება.

მთის განვითარება შეიცავს ახალი ინფრასტრუქტურის მოწყობას, ტურიზმის განვითარებას, ასევე ახალი ენერგეტიკული ობიექტების მშენებლობის შედეგად წამორმოებული ელექტროენერჯის ექსპორტირებისთვის მაღალი ელექტოგამადამცემი ანძების მშენებლობას, რაც საფრთხეს უქმნის მთის უნიკალურ ეკოსისტემას. ამ საშიშროებების შესახებ მივმართე საქართველოს გარემოს დაცვისა და ბუნებრივი რესურსების მინისტრს და მთის განვითარების საბჭოს წევრ გიგლა აგულაშვილს. მინისტრის განცხადებით, ტყეების უკანონო გაჩეხვების აღმოსაფხვრელად გაძლიერებულია რეინჯერთა ინსტიტუტი, ენერგეტიკული ობიექტებისა და მათი დამხმარე ნაგებობების მშენებლობა მიმდინარეობს კანონის სრული დაცვით და ჩართულია, როგორც საქართველოში მოღვაწე გარემოს დაცვის ექსპერტები, ისე უცხოეთიდან მოწვეული სპეციალისტები. მისივე მტკიცებით, მთაში ტურიზმის განვითარებას ახლავს შიშები, თუმცა გუდაურის, ბაკურიანის და სვანეთის განვითარების მაგალითზე შეიძლება ითქვას, რომ სახელმწიფო ყველა ღონეს ხმარობს ბუნებრივი წესრიგის დასაცავად, ზედმიწევნით კარგად მუშაობენ დასუფთავებისა და გამწვანების მუნიციპალური სამსახურები. მთის განვითარების პროგრამებში ჩართული მოსახლეობის უმრავლესობამ აგრარულ სფეროში მიიღო დაფინანსება, რაც სასოფლო-სამეურნეო მიწების, ქარსაფარების და სარწყავი არხების განვითარებას შეუწყობს ხელს, ეს კი სასიცოხლოდ მნიშვნელოვანია გაუდაბურებელი სოფლებისა და ხეობების აღსადგენად.

და ბოლოს, ცვლილება განხორციელდა „სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივის შესახებ“ საქართველოს კანონშიც, რომლის თანახმადაც, სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივის წევრთა მინიმალური რაოდენობა მაღალმთიანი რეგიონის სტატუსის მქონე დასახლებებში არ უნდა იყოს 3-ზე ნაკლები (საქართველოს დანარჩენ ტერიტორიაზე 5-ზე ნაკლები). არსებობს თემები სადაც 2, 3, 5 ადამიანი ცხოვრობს, კანონში ვერ ვნახე მუხლი, რომელიც მსგავსი ტიპის დასახლებებში მოსახლეობის ზრდასა და სოციალურ ეკონომიკურ განვითარებას შეუწყობდა ხელს, შესაბამისად, შეიძლება დავასკვნათ, რომ ასეთი თემები განწირულია გაუკაცრიელებისთვის.

მაღალმთიანი რეგიონების სოციალურ ეკონომიკური პრობლემების გადასაწყვეტად, როგორ აღინიშნა შექმნილია კანონითვე განსაზღვრული ინსტიტუციები და ფონდები, მათ საქმიანობას განსაზღვრას რეგიონული განვითარებისა და ინფრასტრუქტურის სამინისტო, ასეთია, მთის განვითარების ეროვნული საბჭო და მისი ფინანსური უზრუნველყოფის მექანიზმი მაღალმთიანი დასახლებების განვითარების ფონდი.

5.8 მთის განვითარების ეროვნული საბჭო

„მაღალმთიანი რეგიონების განვითარების შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-6 მუხლის შესაბამისად 2015 წლის 19 ოქტომბერს დამტკიცდა მთის განვითარების ეროვნული საბჭო და მისი შემადგენლობა, რომელს მეთაურია საქართველოს პრემიერ მინისტრი, საბჭოს შემადგენლობაში შედიან რეგიონული განვითარებისა და ინფრასტრუქტურის; ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების; ფინანსთა; იუსტიციის; შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის; განათლებისა და მეცნიერების; გარემოსა და ბუნებრივი რესურსების დაცვის; სოფლის მეურნეობის; ენერჯეტიკის მინისტრები, საქართველოს პარლამენტის თავმჯდომარის მოადგილე და პარლამენტის წევრები, მაჟორიტარი დეპუტატები; სახელმწიფო რწმუნებულები- გუბერნატორები და ექსპერტები. საბჭოს ჰყავს - საქართველოს რეგიონული განვითარებისა და

ინფრასტრუქტურის სამინისტროს თვითმმართველობის განვითარებისა და რეგიონული პოლიტიკის დეპარტამენტის უფროსის მოადგილე- მდივანი.

საბჭოს ევალუა მაღალმთიანი დასახლებების განვითარების პოლიტიკის შემუშავება და მისი განხორციელების მიზნით ვალდებულია შეასრულოს ყველა ის სამუშაო, რომელიც ეხება მის უფლება-მოვალეობებს. საბჭოს რეკომენდაციის საფუძველზე ხდება მაღალმთიანი დასახლებებისთვის სტატუსის მინიჭება/შეჩერება/შეწყვეტა; განიხილავს და საქართველოს მთავრობას დასამტკიცებლად წარუდგენს მაღალმთიანი დასახლებების განვითარების პროგრამებს; უფლებამოსილია, საბჭოს კომპეტენციაში შემავალი საკითხების შესწავლისა და სათანადო რეკომენდაციების შემუშავების მიზნით, შექმნას სამუშაო ჯგუფები შესაბამისი სამინისტროების, ადმინისტრაციული ორგანოების, მუნიციპალიტეტების წარმომადგენლების, ექსპერტებისა და არასამთავრობო ორგანიზაციების წარმომადგენლების მონაწილეობით; უფლებამოსილია, მოამზადოს შესაბამისი გადაწყვეტილებებისა და სამართლებრივი აქტების პროექტები; უფლებამოსილია შესაბამისი ადმინისტრაციული ორგანოებიდან გამოითხოვოს ინფორმაცია, რომელიც აუცილებელია საბჭოს მიერ გადაწყვეტილების მისაღებად ან/და საკითხის შესასწავლად; მის უფლებამოსილებას მიკუთვნებული საკითხების მომზადების მიზნით, უფლებამოსილია, შექმნას მუდმივმოქმედი სამუშაო ჯგუფი; საქართველოს მთავრობას დასამტკიცებლად წარუდგენს მაღალმთიანი დასახლებების განვითარების ფონდის (შემდგომში - ფონდი) განკარგვის წესს.

5.9 მაღალმთიანი დასახლებების განვითარების ფონდი

შემდგომში ფონდი შექმნილია მთის განვითარების ეროვნული საბჭოს დებულებით და ემსახურება იმ პროექტების დაფინსებას, რომელიც განსაზღვრულია „მაღალმთიანი რეგიონების განვითარების შესახებ“ კანონის მიხედვით. 2016 წელს ფონდის დაფინანსება შეადგენდა 10 მილიონს, 2017 წლისთვის 20 მილიონი არის

განთვალისწინებული. მივმართე საქართველოს რეგიონული განვითარებისა და ინფრასტრუქტურის სამინისტროს ფონდის მიერ განხორციელებული პროექტების მოწოდების თაობაზე. სამინისტროს მიერ მოწოდებული ოფიციალური ინფორმაციით: სულ განხორციელდა 34 პროექტი, რომელთა ჯამური ღირებულებაა 9 999 792 ლარი. ცხრილში მოცემულია ყველა პროექტი თავისი ანაზღაურებით. დაფინანსება შეეხო: გზების, შენობების, კულტურული ობიექტების, ნაპირსამაგრი სამუშაოების, საბავშვო ბაღების, წყალმომარაგებითი სამუშაოების და კანალიზაციის რეაბილიტაციასა და მშენებლობას¹⁹ (იხ. ცხრილი 1).

5.10 მთის განვითარების მხარდამჭერი პროექტები

5.10.1 აწარმოე მთაში

2015 წელს მეწარმეების განვითარების სააგენტოს მიერ დაიწყო მიკრო და მცირე მეწარმეობის ხელშეწყობის პროგრამის განხორციელება, რომელიც სახელმწიფოს მხრიდან საქართველოს რეგიონებში 5000-დან 15000 ლარამდე თანადაფინანსების გაცემას და საკონსულტაციო მომსახურებას გულისხმობს. 2015 წელს საქართველოში დაფინანსდა 1134 ბიზნეს პროექტი. 2016 წლის 23 ივლისის მდგომარეობით, პროგრამის ფარგლებში ჯამში დაფინანსებულია 1137 ბიზნეს პროექტი და გადამზადებულია 3620 ბენეფიციარი.²⁰ 2015 წელს დუშეთის მუნიციპალიტეტში მიკრო და მცირე მეწარმეობის ხელშეწყობის ფარგლებში პირველ რაუნდში შევიდა 204 ბიზნეს იდეის განაცხადი, აქედან მომდევნო ეტაპზე ბიზნეს გეგმის კონკურსში მონაწილეობა მიიღო და სულ შემოტანილი იქნა 40 ბიზნეს გეგმა, საბოლოოდ დაფინანსდა 25 ბიზნეს პროექტი. 2016 წელს მეორე რაუნდში შემოსულია 298 ბიზნეს იდეის განაცხადი. ამ ეტაპზე მიმდინარეობის ბიზნეს გეგმების შერჩევა და მეორე რაუნდის გამარჯვებული

¹⁹ წყარო ინტერნეტში არ არის ხელმისაწვდომი, ის გამოთხოვილია რეგიონალური განვითარების სამინისტროსგან ოფიციალური წერილის საფუძველზე.

²⁰ დუშეთის მუნიციპალიტეტი, პროგრამის - „მიკრო გრანტები მთის განვითარებისათვის“ პრეზენტაცია

ბენეფიციარების გამოვლენა. დაიწყო ახალი პროექტების განხორციელება, მიკრო გრანტები მთის განვითარებისათვის, რომელიც მეწარმეობის განვითარების სააგენტომ შეიმუშავა მთის განვითარების ეროვნულ საბჭოსთან თანამშრომლობით. პროექტი საშუალებას იძლევა ბიზნესის განვითარებისთვის მაღალმთიან სოფლებში მოსახლეობამ სახელმწიფოს მხრიდან მიიღოს 5000-დან 15000 ლარამდე თანადაფინანსება და საკუთარ საცხოვრებელ ადგილზე წამოიწყოს ბიზნესი, რაც ზოგადად მთის შემდგომ განვითარებას შეუწყობს ხელს. პროგრამის ხანგრძლივობაა 14 თვე. ბიუჯეტი 20 მილიონი ლარი. პროგრამის ფარგლებში დაგეგმილია 1600-მდე ბენეფიციარის დაფინანსება და 3000-მდე მეწამის დატრენინგება. 27 ივნისიდან 29 ივლისის ჩათვლით სახელმწიფო პროგრამის „აწარმოე საქართველოში“ ფარგლებში მთის განვითარებისათვის მთის მაცხოვრებლებს შეუძლიათ წარმოადგინონ საკუთარი ბიზნეს იდეები (წყარო ვებ-გვერდზე WWW.qartuli.ge). საქართველო ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროს მეწარმეობის განვითარების სააგენტოს დახმარებით წამოიწყონ საკუთარი ბიზნესი მთაში. ბიზნეს პროექტების დაფინანსებაში დახმარება შეუძლია მიიღოს საქართველოს მოქალაქემ, რომელიც არის სრულწლოვანი, არ უნდა იყოს საჯარო მოხელე, თუმცა საჯარო მოხელის ოჯახის წევრს შეუძლია პროექტში მონაწილეობა.

5.10.2 დუშეთის მუნიციპალიტეტში განხორციელებული პროექტები

დუშეთის მუნიციპალიტეტში 2014 წელს სოფლის მხარდაჭერის პროგრამის შედეგად განხორციელდა 341 პროექტი, რომელთა ჯამური ღირებულებაა 1 642 387,86 ლარი. აქედან 18 ჟინვალში, 24 ჭონქაძეში, 22 ბაზალეთში, 20 მჭადიჯვარში, 15 გრემისხევში, 9 ჭოპორტში. 14 ლაფანანთკარში, 9 ხეობაში, 10 ანანურში, 11 ქართალში, 30 ფასანაურში, 46 გუდამაყარში, 21 ქვემეთში, 2 მაღაროსკარში, 22 უკანაფშავში, 46 ბარისახოში, 14 შატილში. პროგრამების შედეგად განხორციელდა შემდეგი ტიპის

აქტივობები: სამანქანო გზების მოხრეშვა, შიდა გზების რეაბილიტაცია სანიაღვრე არხების მშენებლობა, სათიბი მოწყობილობების შექმნა, ტრაქტორების შექმნა, სოფლებისთვის დენის ტრანსფორმატორების შესყიდვა, სასმელი წყლის გამოყვანა/რეაბილიტაცია, სარწყავი არხების გაწმენდა, სამედიცინო ამბულატორიების მშენებლობა, სარიტუალო სახლების რეაბილიტაცია, სპორტული მოედნების მშენებლობა, კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლების რეაბილიტაცია, საკანალიზაციო ქსელების აღდგენა, ხიდებისა და ნაპირსამაგრი ჯებირების მშენებლობა, მცირე სასოფლო სამეურნეო ტექნიკის შექმნა, სასაფლაოების შემოღობვა, მზის ენერჯიაზე მომუშავე გარე განათებისა და წყლის გამაცხელებლების სისტემების შესყიდვა. ეს ის ძირითადი პროგრამებია, რომელიც დუშეთის მუნიციპალიტეტში 2014 წელს, ანუ „მაღალმთიანი რეგიონების განვითარებისა შესახებ“ კანონი მიღებამდე განხორციელებული.²¹

ახლა განვიხილოთ, 2015-2016 წლების სოფლის მხარდამჭერი პროგრამის მიერ შესრულებული პროექტები. ამ ორი წლის განმავლობაში ჯამურად განხორციელდა 312 პროექტი, 2015 წელს დაიხარჯა 81 038 ლარი (!), ხოლო 2016 წელს 1 381 586 ლარი. დუშეთის მუნიციპალიტეტის ოფიციალური ვებ-გვერდის ცნობით, 2015-2016 წლებშიც დაახლოებით იგივე ტიპის პროექტები იქნა შესრულებული, რაც წინა 2004 წელს, თუმცა ჯამურად დაიხარჯა გაცილებით ნალები- 1 462 625 ლარი. გასაკვირია, რომ „მთის კანონის“ ამოქმედების შემდეგ სოფლის მხარდაჭერის პროგრამის დაფინანსება განახევრდა, შესაბამისად, დუშეთის თემებში არსებული ეკონომიკური მდგომარეობა დიდად არ გაუმჯობესებულა.

როგორც წინამდებარე თავში აღვნიშნე, 2015 წელს დუშეთის მუნიციპალიტეტში პროექტის „არაწმოე მთაში“ ფარგლებში ადგილობრივი მოსახლეობს მიერ შემოტანილი 204 ბიზნეს იდეიდან დაფინანსდა 25 პროექტი. დაფინანსების ოდენობა განისაზღვა 5000-დან 1500 ლარამდე. აქედან შეგვიძლია გამოვთქვათ ვარაუდი, რომ 2015 წელს სოფლის განვითარების პროგრამის შეჩერება გამოწვეული იყო სხვა პროგრამების (მათ შორის „აწარმოე მთაში“) ამოქმედებით, ანუ მთვარობა, გარკვეულწილად, მიმართავს

²¹ <<http://dusheti.org.ge/?m=6&sm=0> - განხორციელებული პროგრამები

ერთი პროგრამიდან მეორეში სახსრების გადანაწილების პრინციპს, ექვი მაქვს, გარკვეული პოლიტიკური დივიდენდების მოსაპოვებლად.

დასკვნა

საქართველოს მაღალმთიანი რეგიონების სოციალურ, ეკონომიკურ და კულტურული მდგომარეობის შეფასების საფუძველზე შეიძლება დავასკვნათ გარემოებები, რომლებიც ხელს არ უწყობენ მოსახლეობის ცხოვრების დონის ამაღლებასა და კეთილღობას:

- 1. პოლიტიკური არასტაბილულობა.** მთიანი დასახლებების განვითარებაზე ფიქრი 90-იან წლებში დაიწყო, თუმცა სამოქალაქო ომების, პოლიტიკური დაპირისპირების, რევოლუციისა და ხელისუფლების სათავეში ყოველ ჯერზე მკვეთრად განსხვავებული მსოფლმხედველობის ძალების მოსვლამ ხელი შეუშალა ისეთი დოკუმენტის შექმნას, რომელიც გრძელვადიან პერსპექტივაში სიკეთეს მოუტანდა მაღალმთიან რეგიონში მცხოვრებ მოსახლეობას.
- 2. ეკონომიკური პრობლემები.** საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ ყველა პოსტსაბჭოთა ქვეყანამ დაიწყო ეკონომიკური სისტემის ცვლა. საქართველოში ეს პერიოდი განსაკუთრებით გაართულა შიდა ტერიტორიულმა კონფლიქტებმა 90-იან და 2008 წლებში. სახელმწიფო დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ კატასტროფულად დაეცა ინდუსტრიული წარმოება. 1994 წელს მთლიანი შიდა პროდუქტის მოცულობა 72%-ით შემცირდა 1990 წელთან შედარებით. 1994 წლიდან დაიწყო ქვეყნის სტაბილიზაცია და ნელი ეკონომიკური ზრდა, რაც ოდნავ დააჩაქარა 2000-იან წლებში გატარებულმა მაკროეკონომიკურმა რეფორმებმა, თუმცა მიღწეულმა პროგრესმა ვერ შექმნა სამუშაო ადგილები. დასაქმებულთა ნახევარზე მეტი დაკავებულია სოფლის მეურნეობაში ისეთი

საქმიანობით, როგორც არის საკუთარი საჭიროებისთვის აუცილებელი პროდუქციის მოყვანა. ყოველგვარი მომსახურების სფეროსა და ინდუსტრიული წარმოების გარეშე დარჩენილი მაღალმთიანი რეგიონებისთვის განსაკუთრებით მძიმე აღმოჩნდა ეს პერიოდი, მოსახლეობა მიწის დამუშავებასაც ვერ ახერხებდა სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკის არ არსებობის გამო, დაიწყო მასობრივი მიგრაცია, დაცარილდა და გაუკაცრიელდა ათეულობით სოფელი, აღსანიშნავია, რომ ასეთი ტენდენცია დღესაც გრძელდება.

3. სოციალური მდგომარეობა. მთიან რეგიონებში ყველაზე მწვავედ დემოგრაფიული კრიზისი იგრძნობა, „მაღალმთიანი რეგიონების განვითარების შესახებ“ კანონის ერთ-ერთი უმთავრესი მიზანიც მაღალმთიან დასახლებებში დემოგრაფიული მდგომარეობის გაუმჯობესებაა, თუმცა ძნელი სავარაუდოა, რამდენიმე წლის წინ მძიმე ეკონომიკურ პირობებს გამოქცეული ადამიანი, რომელმაც ბარში ყოფითი პირობები გაიუმჯობესა, უკან დაბრუნდეს. „მთის კანონში“-ვე დევს მოსახლეობის მთაში დაბრუნების შემაფერხებელი ფაქტორები, ასე მაგალითად, ამავე კანონის მეხუთე მუხლის მეხუთე ფარაგრაფში წერია: „ფიზიკურ პირს მაღალმთიან დასახლებაში მუდმივად მცხოვრები პირის სტატუსი ენიჭება, თუ იგი აკმაყოფილებს შემდეგ კრიტერიუმებს:

ა) არის საქართველოს მოქალაქე;

ბ) რეგისტრირებულია მაღალმთიან დასახლებაში;

გ) ყოველი კალენდარული წლის განმავლობაში ჯამში 9 თვის ან 9 თვეზე მეტი ვადით ფაქტობრივად ცხოვრობს მაღალმთიან დასახლებაში“.²²

მკაცრი ბუნებრივი პირობების გათვალისწინებით ყველა მაღალმთიან დასახლებაში წამოუდგენელია ადამიანმა წელიწადში ჯამურად 9 თვის განმავლობაში იცხოვროს, ამასთანავე, თუ ადამიანმა გადაწვიტა მთაში დაბრუნება და იმ სიკეთეებით სარგებლობა, რაც კანონითვეა განსაზღვრული, 9 თვე მოუწევს ლოდინი სტატუსის მისაღებად.

²² „მაღალმთიანი რეგიონების განვითარების შესახებ“ კანონი. მუხლი 3. პარაგრაფი 5

აგრეთვე, მაღალმთიანი რეგიონების განვითარებისთვის დაბრკოლებას წარმოადგენს თვითმმართველობის პრობლემები, თითქმის ყველა პროგრამა ხორციელდება ცენტრალური მთავრობის აპარატის მიერ. არ არსებობს ადგილზე გადაწყვეტილების მიმღები ქმედითი ორგანო, რომელიც ეფექტურ საქმიანობას გასწევდა თავისი მოქმედების არეალში. ერთის მხრივ, ეს განპირობებულია მოუქნელი სისტემით, ხოლო მეორეს მხრივ, კვალიფიციური კადრების არ არსებობით. არის მესამე უმნიშვნელოვანესი ფაქტორიც, მუნიციპალიტეტებს არ გააჩნიათ საკუთარი ფულადი სახსრები, ისინი თითქმის მთლიანად დამოკიდებულნი არიან სახელმწიფო ბიუჯეტზე, ამგვარი დამოკიდებულობის ხარისხი ვრცელდება გადაწყვეტილების მიღებაზეც, როგორც იტყვიან, „ვინც იხდის, ის უკვეთავს“.

მაღალმთიანი რეგიონების სოციალურ-ეკონომიკურ ყოფაზე „მთის კანონის“ გავლენა მინიმალისტურია, მოკლევადიან პერსპექტივაში შეიძლება მოსახლეობის მდგომარეობა გარკვეულწილად შეამსუბუქოს, თუმცა მიგრაციას და სოფლების გაუკაცრიელებას დიდად ხელს ვერ შეუშლის, რადგან:

1. სახელმწიფოს არ გააჩნია ფულადი სახსრები, რათა მთიანი დასახლებების პრობლემები გადაწყვიტოს, 2016 წელს გამოყოფილი 20 მილიონი ლარი, არ არის საკმარისი, როგორც ინფრასტრუქტურული პროექტების, ასევე ადამიანების საყოფაცხოვრებო მოთხოვნილებების უზრუნველსაყოფად.
2. მთაში ინვესტიციების ჩადება რთულია და სარისკო, თანაც სახელმწიფო უახლოეს მომავალში უკვე კანონით აკრძალავს უცხოელებზე მიწის მიყიდვის წესს, რაც, გარკვეულწილად, კიდევ უფრო შეანელებს უცხოური ინვესტიციების რაოდენობას მაღალმთიან რეგიონში.
3. მაღალმთიან დასახლებაში მუდმივად მცხოვრები პირის სტატუსის მქონე პენსიონერების, მრავალშვილიანი დედების, მასწავლებლების და სხვა სოციალური ფენისთვის სახელმწიფოს მიერ განსაზღვრულია გარკვეული ტიპის ფინანსური წახალისებები, თუმცა, რომ წარმოვიდგინოთ პენსიონერი, რომელსაც 200 ლარით მეტი ეძლევა პენსია, საჭიროების შემთხვევაში სად დახარჯავს ამ ფულს, როცა ზოგიერთ რეგიონში არ არსებობს არათუ საავამდყოფო, არამედ ამბულატორიაც. ინფრასტრუქტურა გაუმართავია, ზამთრის პერიოდში

ზოგიერთ მუნიციპალიტეტში საკვების პრობლემაც კია, რადგან დიდი ხნის განმავლობაში გზების ჩაკეტვის გამო ვერ ხერხდება სავაჭრო პუნქტების საჭირო სურსათით მომარაგება. მრჩება შტაბეჭდილება, რომ სახელმწიფო გამიზნულად უბიძგებს მთის მოსახლეობას მიეჯაჭვონ მამა-პაპურ გარემოს, რადგან გაუთავებელი ურბანიზაციის შედეგებს ვერ უმკლავდება. როგორც ჩემთან ინტერვიუში ზაქარია ქუცნაშვილმა აღნიშნა, „მთის კანონი“-ს მიღების ერთ-ერთი ფაქტორი მთაში მცხოვრები მოსახლეობისთვის მორალურ-ფსიქოლოგიური მხარდაჭერის აღმოჩენა იყო. სწორედ ამ ფაქტორის გამოყენებით ახდენს იგი „მთაში მოსახლეობის გამაგრებას“.

4. თუმცა თანამედროვე გლობალიზაციისა ტექნოლოგიური განვითარების ეპოქაში ძნელად თუ მოხერხდება ადამიანის ნების საწინააღმდეგოდ მორალურ-ფსიქოლოგიური ფაქტორის გამოყენება, მთელს მსოფლიოში არსებული ტენდენციით განუხრელად მიმდინარეობს ურბანიზაციის პროცესი, განსაკუთრებით განვითარებად სამყაროში, საქართველო კი განვითარებადი სამყაროს ნაწილია, ყველა სოციალურ-პოლიტიკურ-ეკონომიკური პარამეტრით. ადამიანებს აქვთ საშუალება მსოფლიოს ნებისმიერი წერტილის შესახებ მოიპოვონ ინფორმაცია, ასეთ შემთხვევაში მძიმე ყოფითი პირობები უფრო უბიძგებს ადამიანს ბედის საძებნელად უცხო მხარეს მიაშუროს. ჩემი ვარაუდით, მთიანი დასახლებების დაცლა ბუნებრივი პროცესია, რასაც მხოლოდ თუ შეანელებს სახელმწიფოს ძალისხმევა.

სახელმწიფოს მიზანი უნდა იყოს მაღალმთიანი რეგიონების ეკონომიკური გამოცოცხლება, რაც მოსახლეობას სამუდამოდ კი არ მიაჯაჭვებს რთულ ბუნებრივ გარემოსთან, არამედ გაუჩენს დამატებით შემოსავალს, მისცემს ღირსეულად ცხოვრების და, შესაბამისად, გაცნობიერებული თავისუფალი არჩევანის საშუალებას,- დარჩეს თუ წავიდეს თავისი ისტორიული კუთხიდან. ამისათვის კი საჭიროა:

1. კანონმდებლობის დახვეწა და სიცოცხლისუნარიანი თვითმმართველობის სისტემის შექმნა
2. ინფრასტრუქტურის განვითარება

3. სახელმწიფოსა და ბიზნეს სექტორის თანამშრომლობის მაღალი დონე
4. ბიზნესის წახალისების ეფექტური სისტემა
5. მთიან რეგიონებში მეწარმეობის ხელშეწყობა და წახალისება
6. ინვესტორების პროფესული მომსახურების ძლიერი ინსტიტუტის დანერგვა
7. სოციალური კაპიტალის შექმნა, მოსახლეობის უნარ-ჩვევების განვითარება და მათი ჩართვა რეგიონალურ დონეზე გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში.
8. ახალი ბიზნესის შექმნის, განმტკიცებისა და განვითარების ხელშეწყობა

ამრიგად, არსებული სოციალურ-ეკონომიკური პრობლეიდან გამომდინარე, „მთის კანონი“-ს გავლენა მაღალმთიანი რეგიონების განვითარებაზე მინიმალისტურია და, უმეტესწილად, სიმბოლურ ხასიათს ატარებს.

გამოყენებული ლიტერატურა

В., А. Б. (1990). *Итоги переписки населения СССР*. Москва: Финансы и статистика.

Conference, W. (14-25/06.1993). *World Conference on Human Rights*. viena: ohchr.org.

Direct, S. (12 თებერვალი 2017 რ.). Получено из <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1512188717300246#>

GARB. (7 ოქტომბერი 2014 რ.). *გადაცემა მრავალკუთხედი*. Получено из <http://garb.ge/news/stumari-mravalkuthkhedshi-metsqhersashishi-zonebi-saqarthveloshi/>

governance, T. H. (3-7/06/2017). *A local perspective to the Sustainable Development Goals*. New York: thehagueacademy.com/blog.

Investing in sustainable mountain development. (2016). bern: Centre for Development and Environment (CDE), University of Bern, with Bern Open Publishing (BOP).

Nations, U. (15/07/2015). *Countries reach historic agreement to generate financing for new sustainable development agenda*. Adis Ababa: un.org/.

Nations, U. (3-14/6/1992). *UN Conference on Environment and Development*. Rio de Janeiro: un.org/geninfo.

დეპარტამენტი, ს. ს. (2014). *საქსტატი*. Получено из http://geostat.ge/?action=page&p_id=145&lang=geo

თაკო, მ. (11 ივლისი 2013 რ.). *რეზონანსი*. Получено из http://resonancedaily.com/index.php?id_rub=2&id_artc=16352

ინსტიტუტი, ი.-ი. კ. (2013). თბილისი: პროგრამირება და ანალიზი საქართველოს სოფლის მეურნეობის სფეროში.

კოლეგია, ს. (2015). *ადგილობრივი თვითმმართველობა საქართველოში 1991-2014*. თბილისი: საქმოქალაქო კულტურის საერთაშორისო ცენტრი.

(2016). *მილიონი ადამიანი სოფლებიდან ქალაქებში გადასახლდა*. თბილისი: Top News.

მინიციპალიტეტი, დ. (ნ.დ.). Получено из http://dusheti.org.ge/img/documents/A_1381416208332001.pdf

მუნიციპალიტეტი, დ. (25 ივნისი 2016 რ.). Получено из <http://dusheti.org.ge/?l=G&m=11&st=230&id=756>

მუნიციპალიტეტი, დ. (ნ.დ.). *სოფლის მხარდაჭერის პროგრამა*. Получено из http://dusheti.org.ge/img/documents/A_1462260836763302.pdf

პარლამეტი, ს. (8 ივნისი 1999 რ.). *საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე*. Получено из <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/19210>

პარლამენტი, ს. (16 ივლისი 2015 რ.). *საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე*. Получено из მთის კანონი: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/2924386>

სამინისტრო, ს. ე. (2016,2017). *სტატისტიკა*. Получено из http://www.energy.gov.ge/publicinformation.php?id_pages=29&lang=geo

სამინისტრო, ს. ფ. (2016). *სახელმწიფო ბიუჯეტის ასიგნებები*. Получено из http://www.mof.ge/images/File/biuj2016_12tve/TAVI_III_e.pdf

ტაბულა. (31 03 2017 რ.). *ახალი ამბები*. Получено из <http://www.tabula.ge/ge/story/118842-2016-tsels-saqartveloshi-bunebrivi-mateba-bolo-10-tslis-mandzilze-kvelaze-mcire-iko>

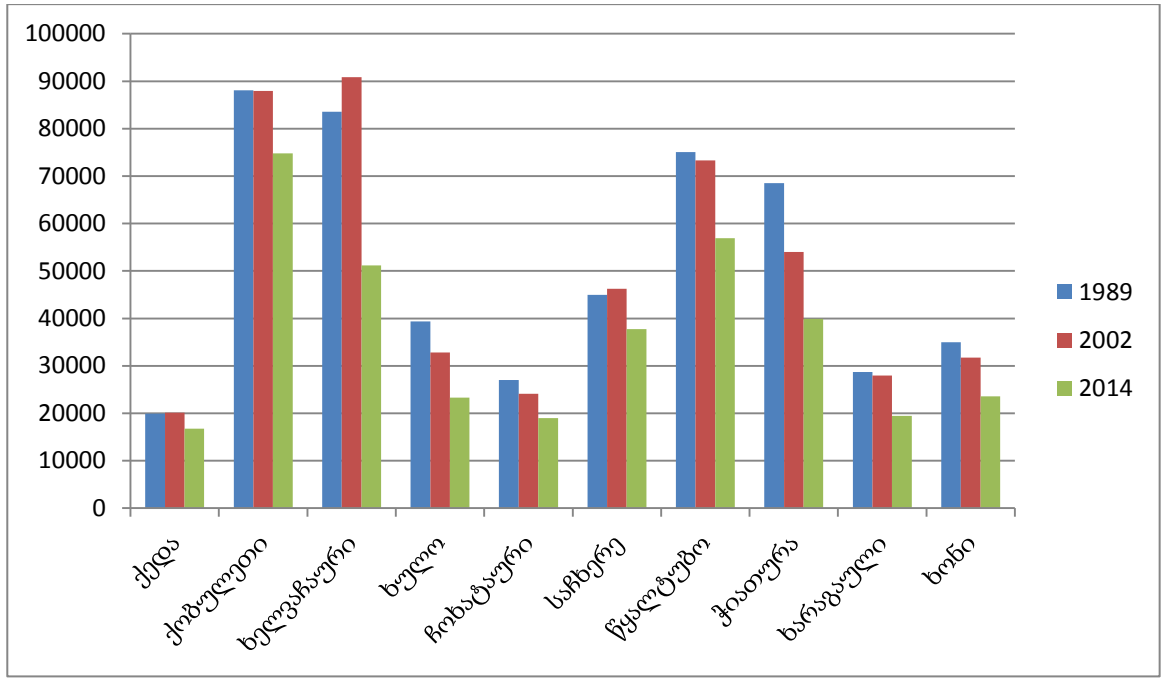
ცენტრი, კ. ს. (12 08 2016 რ.). Получено из lck.ge: http://lck.ge/articles/30652-i.html?format=html&Itemid=69&option=com_content&id=30652:i&view=article&month=8&year=2016&fontstyle=f-smaller

დანართი

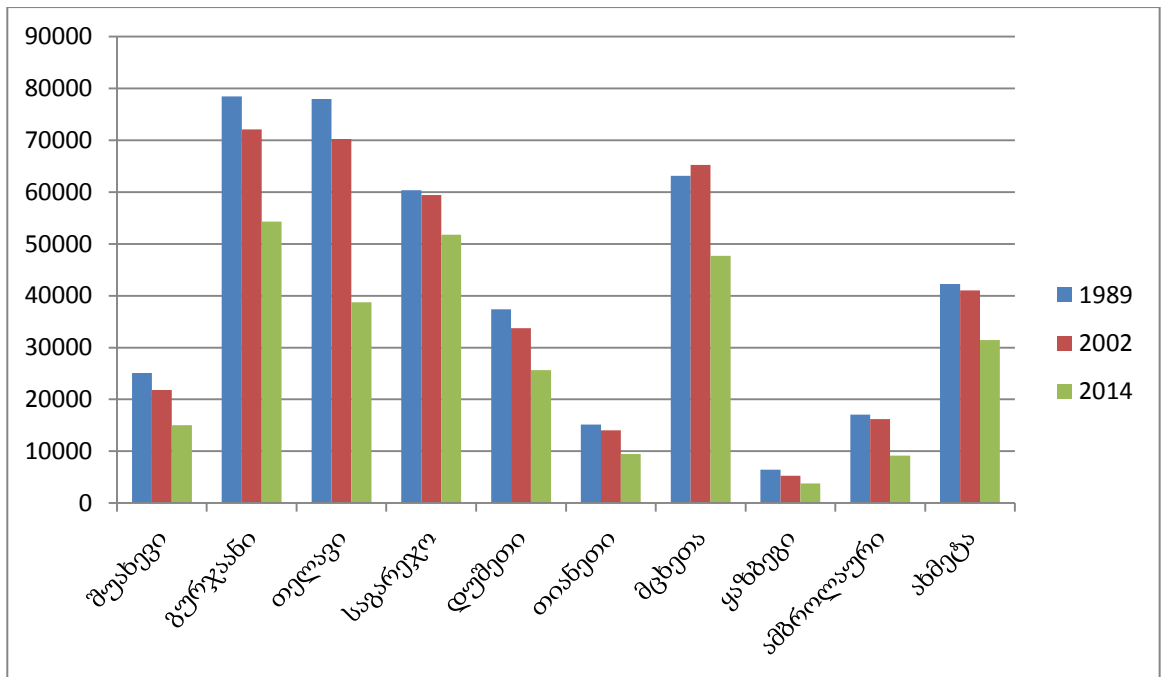
დიაგრამებში 1-9. მოცემულია 1989-2002-2014 წლის საყოველთაო აღწერების მონაცემები მუნიციპალიტეტების მიხედვით. წყარო:

http://www.geostat.ge/?action=page&p_id=52&lang=geo, В., А. Б. (1990). *Итоги переписки населения СССР*. Москва: Финансы и статистика.

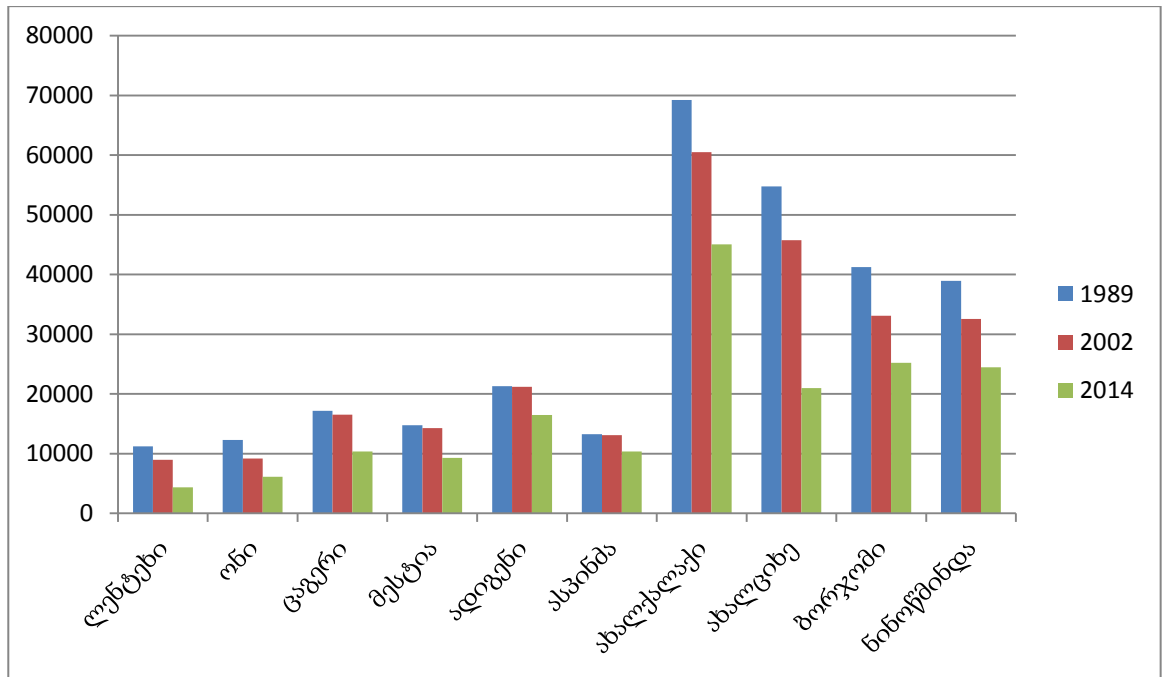
დიაგრამა 1.

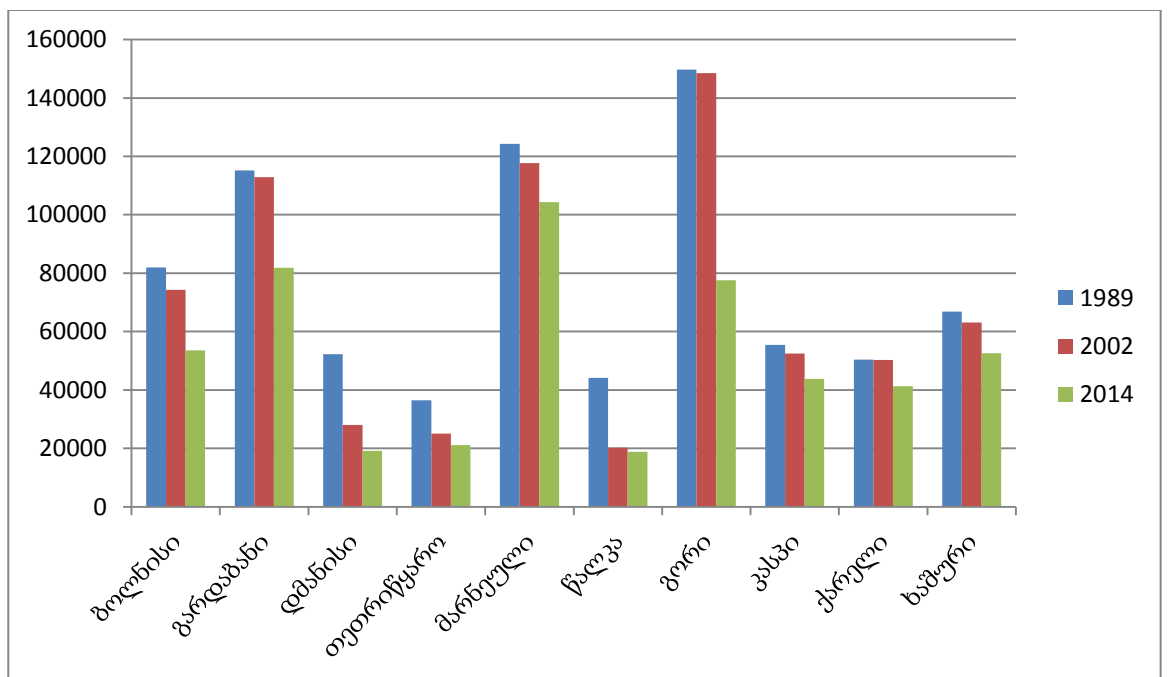
დიაგრამა 2.

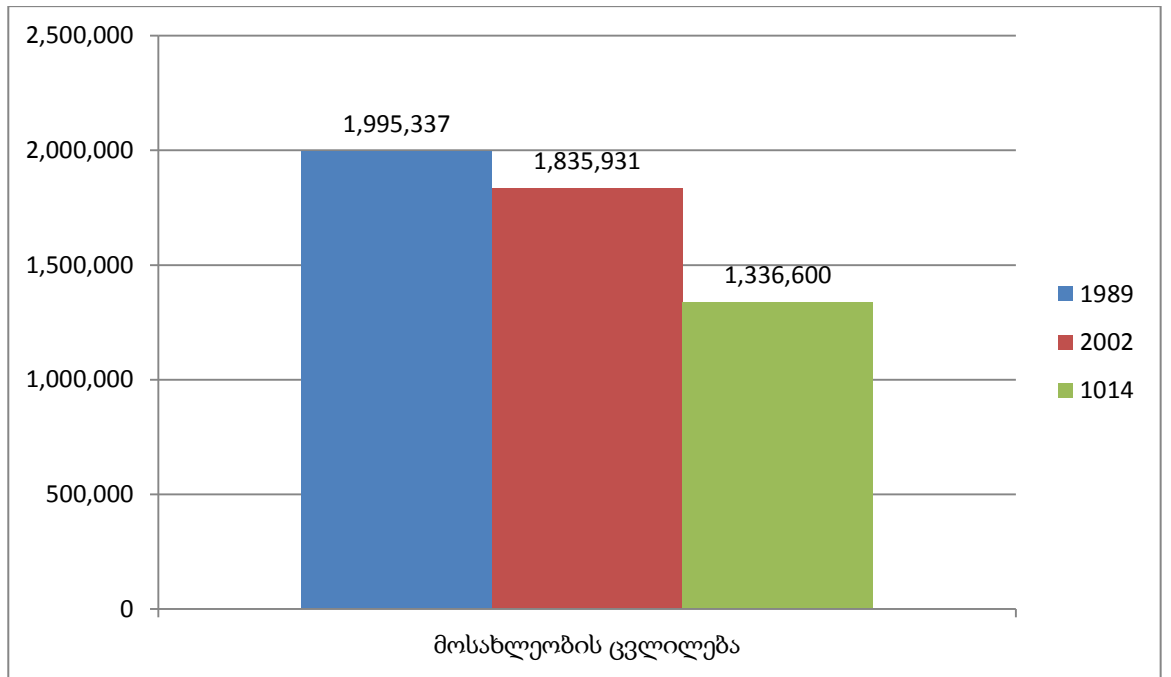
დიაგრამა 3.

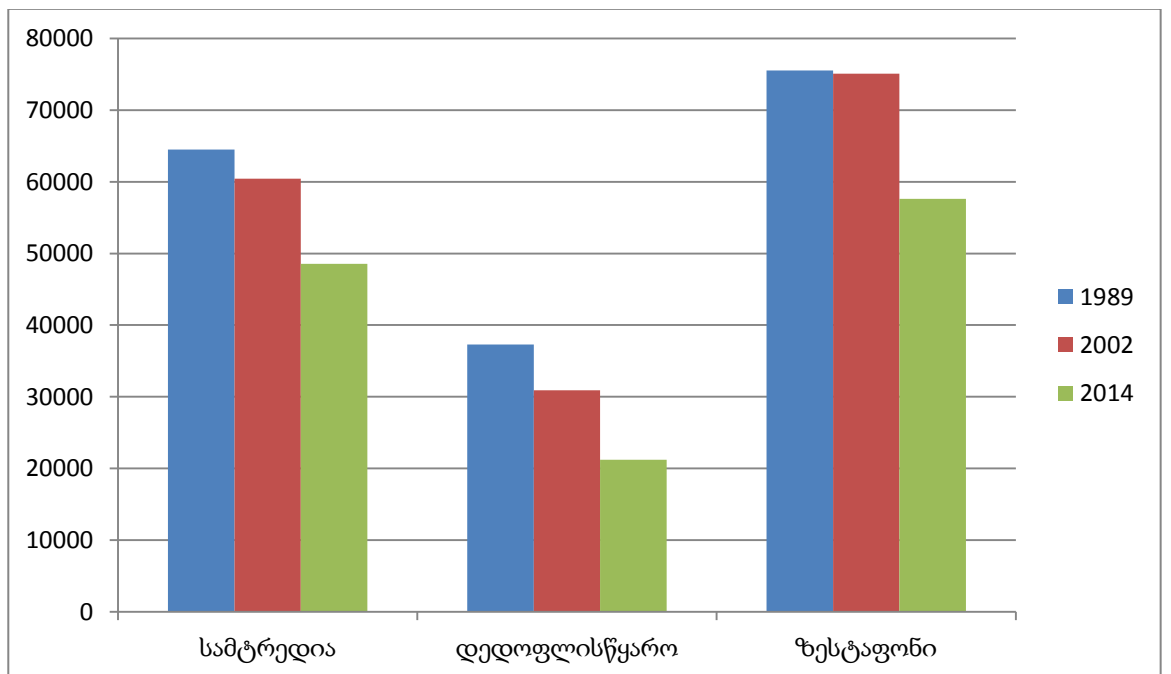
დიაგრამა 4.

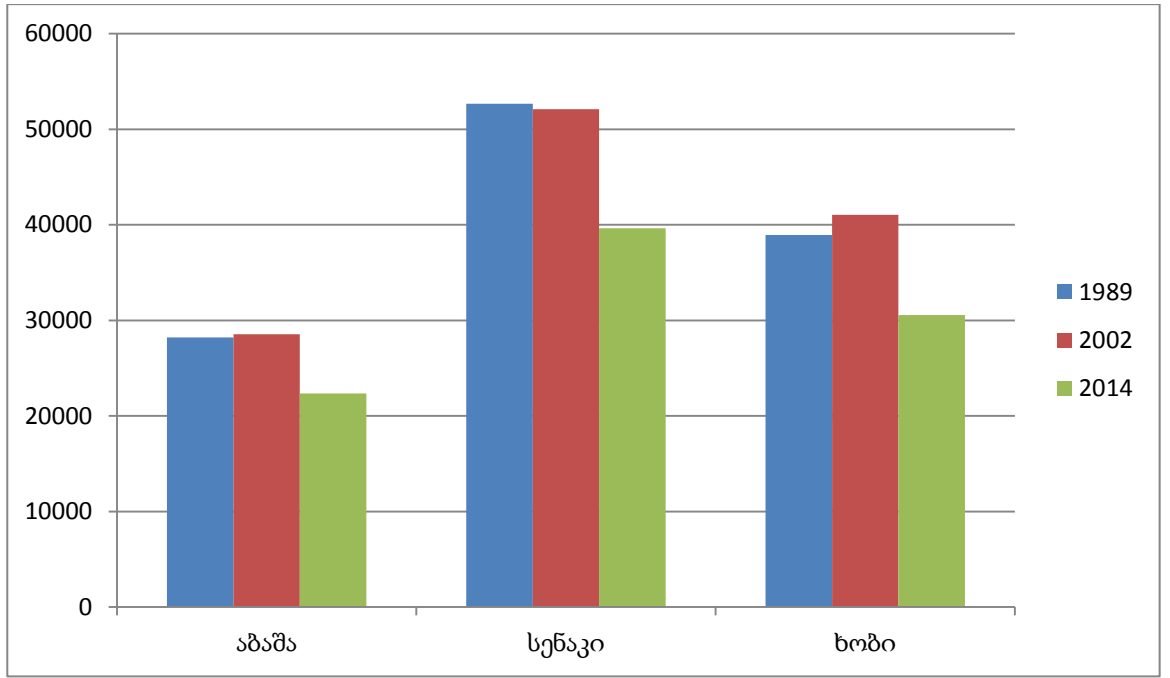
დიაგრამა 5.

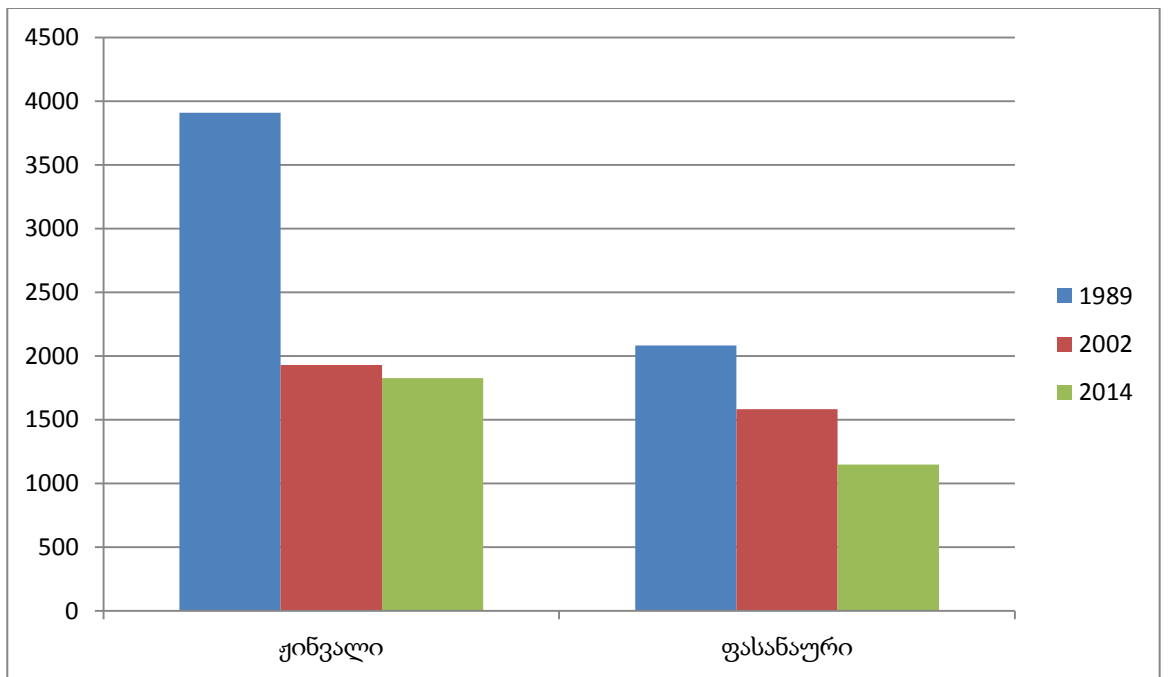
დიაგრამა 6.

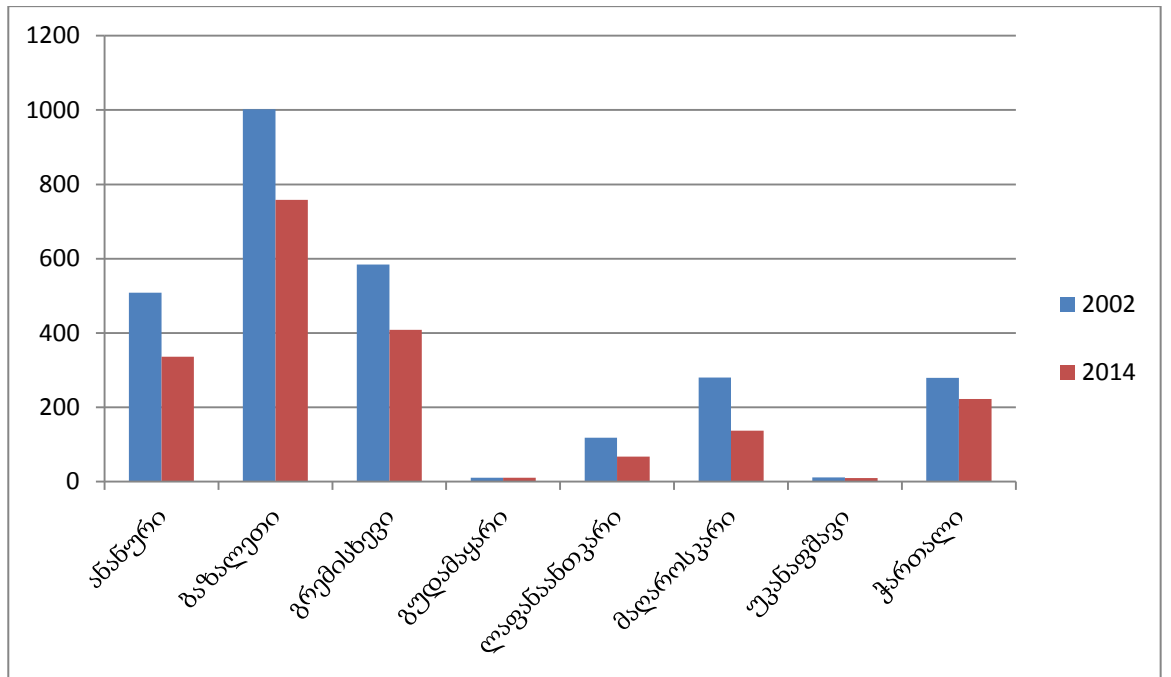
დიაგრამა 7.

დიაგრამა 8.

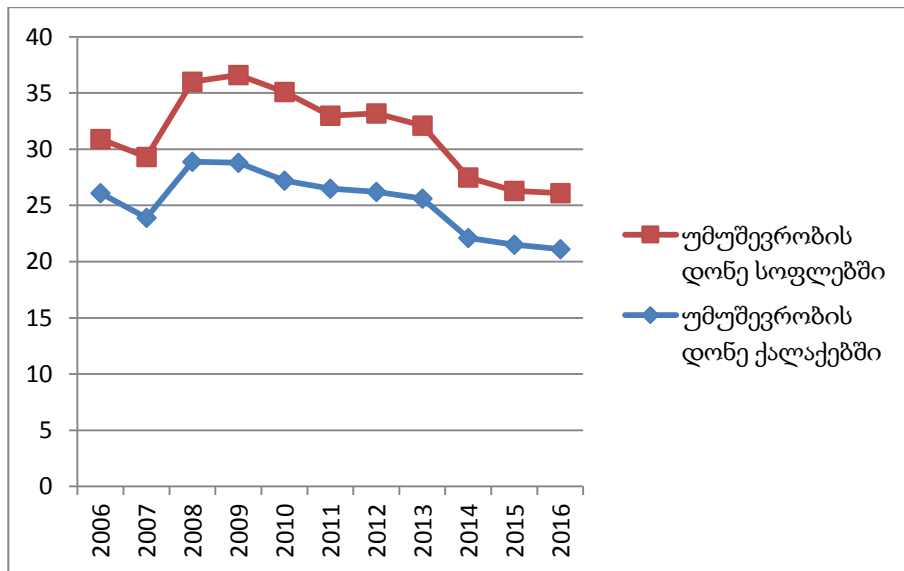

დიაგრამა 9.

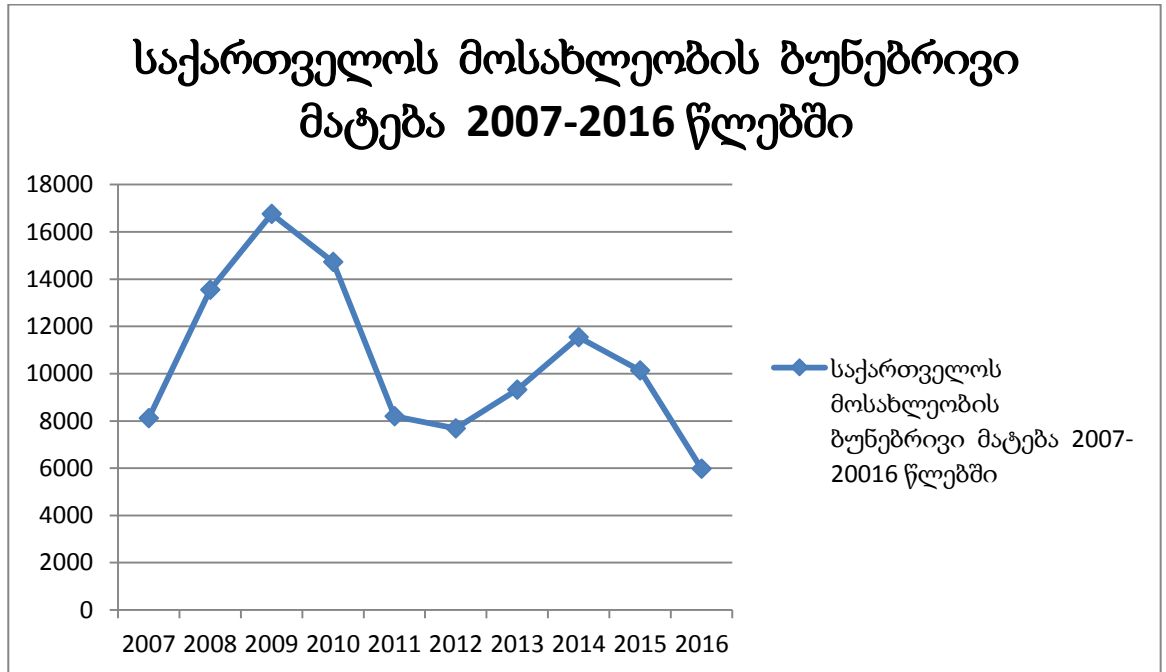

დიაგრამა 10. მოცემულია საქსტატის მონაცემები. წყარო:

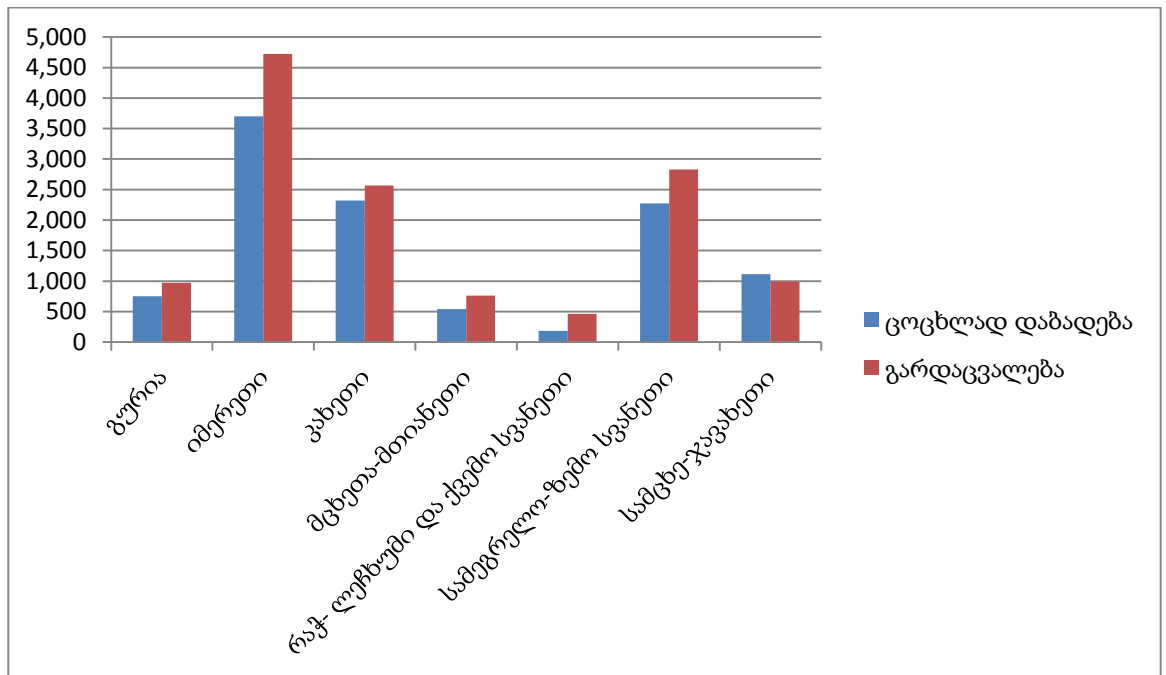
http://geostat.ge/?action=page&p_id=145&lang=geo

დიაგრამა 11. წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური
http://www.geostat.ge/?action=page&p_id=151&lang=geo სტატისტიკური მაჩვენებლები
 ეხება 11 და 12 დიაგრამებს.

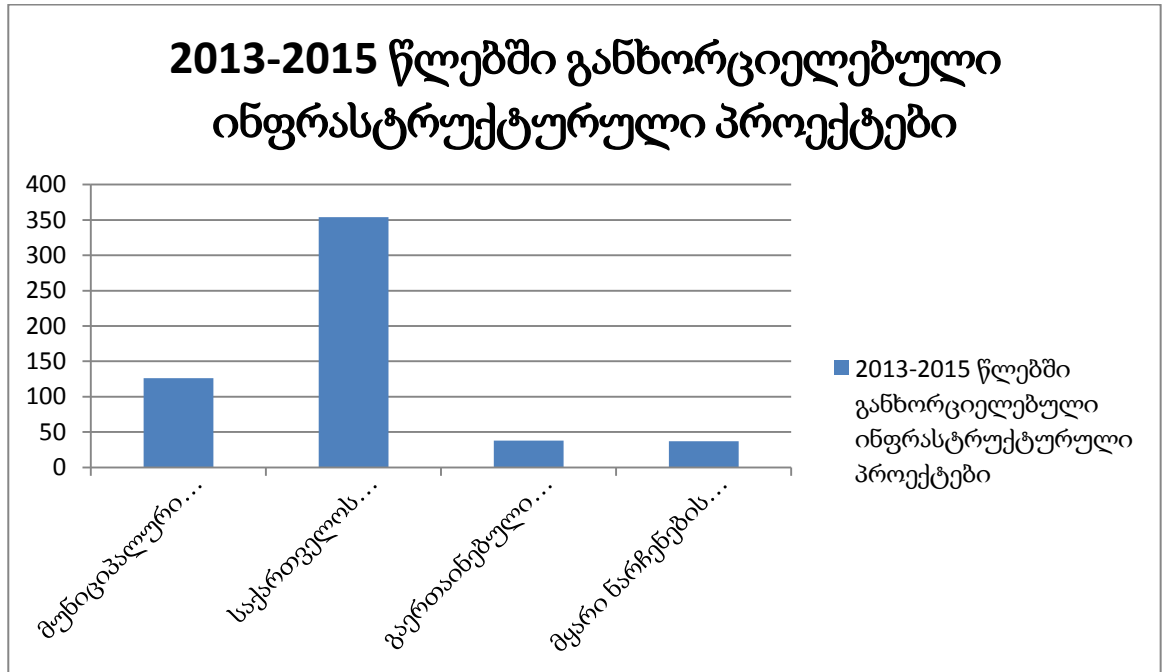

დიაგრამა 12.

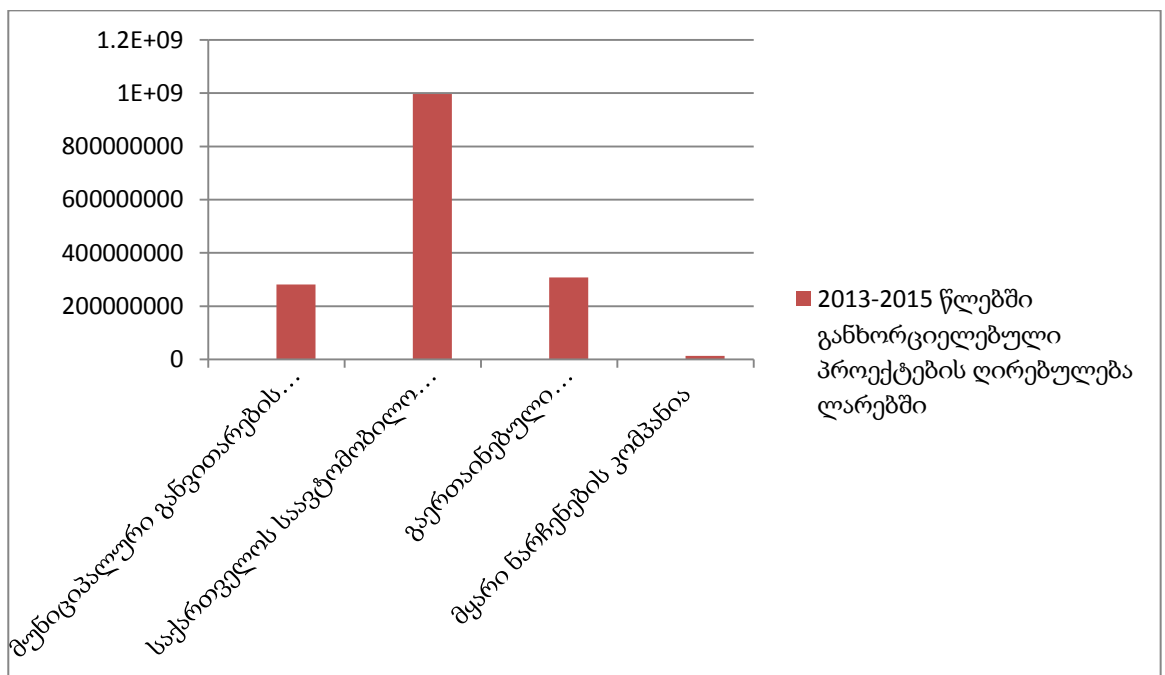

დიაგრამა 13. საქართველოს რეგიონული განვითარებისა და ინფრასტრუქტურის სამინისტროს ოფიციალური მონაცემები. წყარო:

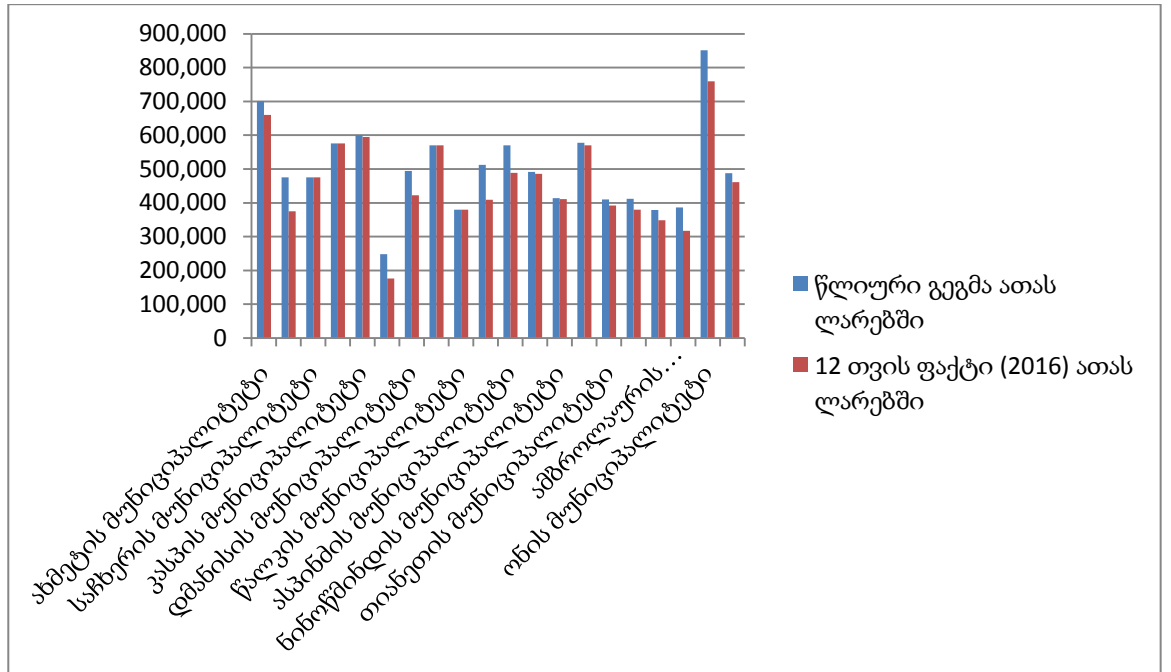
<http://shidakartli.gov.ge/ge/projects/category/4> . მონაცემები ეხება 13 და 14 დიაგრამებს.

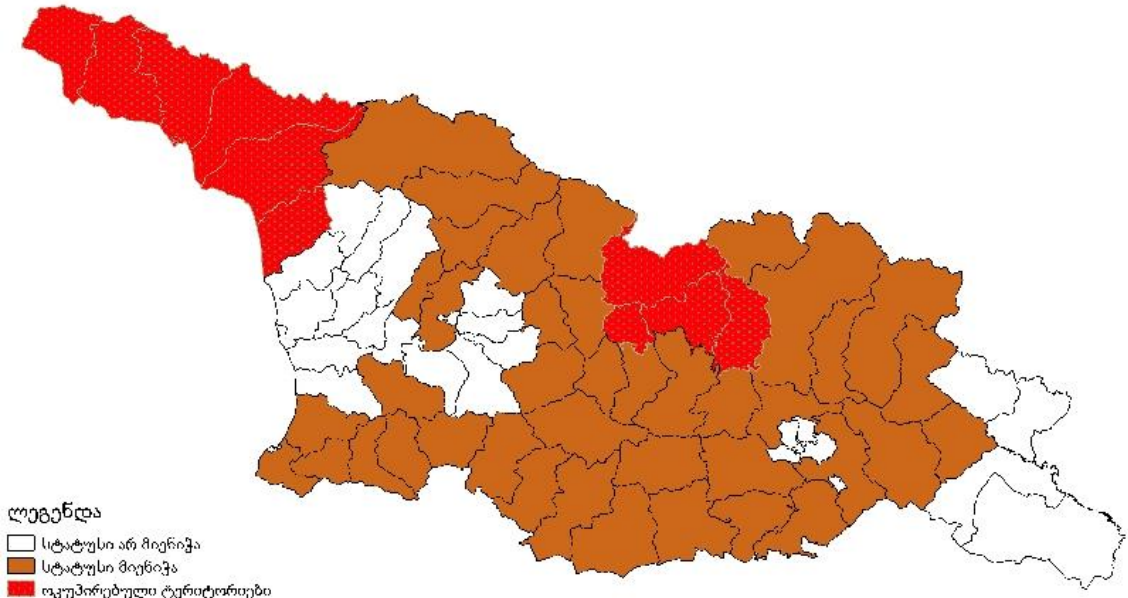
დიაგრამა 14.

დიაგრამა 15. მთის განვითარების ფონდის მიერ დაფინანსებული მუნიციპალიტეტები. წყარო: <http://shidakartli.gov.ge/ge/projects/category/4>

"მაღალმთიანი რეგიონების განვითარების შესახებ" კანონით განსაზღვრული მუნიციპალიტეტები

მთის განვითარების ფონდის მიერ განხორციელებული სამუშაოებისა მათი ხარჯთაღრიცხვის დეტალური მონაცემები, ხელმისაწვდომი არაა ინტერნეტში, რეგიონული განვითარებისა და ინფრასტრუქტურის სამინისტროს მიერ გამოგზავნილი ოციფიალური წერილობითი მიმართვის საფუძველზე.

მთის პროექტები

N	რეგიონი	მუნიციპალიტეტი	პროექტის დასახელება	კატეგორია	პროექტის განხორციელებისათვის გამოყოფილი თანხა
1	იმერეთი	საჩხერე	ჭალა-პერევის საავტომობილო	გზები	474 985

			გზის რეაბილიტაცია (მეორე ეტაპი)		
					474 985
2	იმერეთი	ჭიათურა	მემორიალი-რგანი- ხრეთის საავტომობილო გზის რეაბილიტაცია (მე-3 უბანი)	გზები	475 000
					475 000
3	კახეთი	ახმეტა	თუშეთში მდებარე სოფ.დართლო- ჩილოს დამაკავშირებელი საავტომობილო გზის მშენებლობა	გზები	699 500
					699 500
4	მცხეთა მთიანეთი	ყაზბეგი	ყაზბეგის მუნიციპალიტეტი ს სოფ. ფხელშე- გორისციხის დამაკავშირებელი გზის რეაბილიტაცია	გზები	411 737
					411 737
5	მცხეთა მთიანეთი	თიანეთი	სოფელ ჩეკურაანთგორის ადმინისტრაციულ ი შენობის რეაბილიტაცია	შენობა	125 642
6	მცხეთა მთიანეთი	თიანეთი	სოფელ ლულელების ადმინისტრაციულ	შენობა	127 642

			ი შენობის რეაბილიტაცია		
7	მცხეთა მთიანეთი	თიანეთი	დაბა სიონის ადმინისტრაციული შენობის რეაბილიტაცია	შენობა	157 042
					410 326
8	მცხეთა მთიანეთი	დუშეთი	დუშეთის მუნიციპალიტეტის ოშპიტელი-გუდამაყრის საავტომობილო გზის მოასფალტება	გზები	570 000
					570 000
9	რაჭა-ლეჩხუმი ქვემო სვანეთი	ამბროლაური	სოფელ სადმელში შიდა გზების რეაბილიტაცია	გზები	148 283
10	რაჭა-ლეჩხუმი ქვემო სვანეთი	ამბროლაური	ამბროლაურის მუნიციპალიტეტის სოფ ველევის სოფლის სახლის რეაბილიტაცია	კულტურის ობიექტი	54 178
11	რაჭა-ლეჩხუმი ქვემო სვანეთი	ამბროლაური	ამბროლაურის მუნიციპალიტეტის სოფ ურავის სასოფლო კლუბის რეაბილიტაცია	კულტურის ობიექტი	176 276
					378 737
12	რაჭა-ლეჩხუმი ქვემო სვანეთი	ლენტეხი	ხოფურის თემის სოფლებში: ხოფური და ლამანაშური ნაპირსამაგრი	ნაპირსამაგრი	66 428

			ჯებირების მოწყობა		
1 3	რაჭა- ლეჩხუმი ქვემო სვანეთი	ლენტეხი	სოფ. ხელედში (ძუღვარეშში) და ლექართის დასახლებაში ნაპირსამაგრი ჯებირების მოწყობა მდ. ხელედურაზე	ნაპირსამაგრი	104 365
1 4	რაჭა- ლეჩხუმი ქვემო სვანეთი	ლენტეხი	ჩოლურის თემის სოფლებში მამი და ლეუშერი ნაპირსამაგრი ჯებირების მოწყობა	ნაპირსამაგრი	90 655
1 5	რაჭა- ლეჩხუმი ქვემო სვანეთი	ლენტეხი	ჩოლურის თემის სოფლებში მამი და ლეუშერი ნაპირსამაგრი ჯებირების მოწყობა	ნაპირსამაგრი	51 769
1 6	რაჭა- ლეჩხუმი ქვემო სვანეთი	ლენტეხი	ჩოლურის თემის სოფლებში მამი, საყდარი, მუწდი, დურაში და ჭველიერი შიდა სასოფლო გზების რეაბილიტაცია და კაპ. სანიაღვრე არხების მოწყობა წყალგამტარებით	გზები	73 034
					386 251
1 7	რაჭა- ლეჩხუმი	ონი	ქ. ონში აღმაშენებლის ქ.	კულტურის ობიექტი	851 736

	ქვემო სვანეთი		N52-ში არსებული შენობის სარეკონსტრუქციო-სარეაბილიტაციო სამუშაოები		
					851 736
18	რაჭა-ლეჩხუმი ქვემო სვანეთი	ცაგერი	ქ. ცაგერში მწვანე თეატრის რეაბილიტაცია-რეკონსტრუქციის სამუშაოები	კულტურის ობიექტი	487 288
					487 288
19	სამეგრელო-ზემო სვანეთი	მესტია	მესტიის მუნიციპალიტეტი ს სოფ. ლენჯერისა და ფარის საბავშვო ბაღების მშენებლობა	საბავშვო ბაღები	575 725
					575 725
20	სამცხე-ჯავახეთი	ადიგენი	დიდი ზანავი - პატარა ზანავი - ჭულეს ადგილობრივი გზის მოასფალტება	გზები	274 721
21	სამცხე-ჯავახეთი	ადიგენი	ადიგენის მუნიციპალიტეტი ს სოფ.უდის სასმელი წყლის 1000 ტონიანი რეზერვუარის მოწყობა	წყალმომარაგება	237 151
					511 872
2	სამცხე-	ასპინძა	სოფლების:	გზები	570 329

2	ჯავახეთი		ორგორა, საყუდაბელი, ძველი, ჭობარეთში მისასვლელი გზის რეაბილიტაცია III ეტაპი		
					570 329
2 3	სამცხე- ჯავახეთი	ახალქალაქი	ქ. ახალქალაქის მ. სარქისიანის ქუჩის მოსაფალტება (ჩარენცის ქუჩიდან რუსთაველის ქუჩამდე -160მ)	გზები	113 817
2 4	სამცხე- ჯავახეთი	ახალქალაქი	მალხასიანის შესახვევის მოსაფალტება (მალხასიანის ქუჩიდან სანაპიროს ქუჩამდე - 170მ)	გზები	114 212
2 5	სამცხე- ჯავახეთი	ახალქალაქი	ქ. ახალქალაქის ვ.ფშაველას ქუჩის მოსაფალტება (ჯავახიშვილის ქუჩიდან ჩარენცის ქუჩამდე - 112მ)	გზები	94 928
2 6	სამცხე- ჯავახეთი	ახალქალაქი	ქ.ახალქალაქის ნაზარეთიანის ქუჩის მოსაფალტება (ბოლო მონაკვეთი - 93მ)	გზები	71 411
2 7	სამცხე- ჯავახეთი	ახალქალაქი	ქ. ახალქალაქის ჯავახეთის ქუჩის	გზები	96 704

			მოასფალტება (დარბინიანის ქუჩიდან ბოლომდე -146მ)		
					491 072
2 8	სამცხე- ჯავახეთი	ნინოწმინდა	ქ.ნინოწმინდაში შაჰუმინის ქუჩის მოასფალტება	გზები	286 460
2 9	სამცხე- ჯავახეთი	ნინოწმინდა	ქ.ნინოწმინდაში ერზრუმის ქუჩის მოასფალტება	გზები	126 882
					413 342
3 0	ქვემო ქართლი	დმანისი	დმანისი- გომარეთის სახ. მნიშვნელობის გზიდან სოფ. კამარლო- შახმარლოს გზის მოასფალტება	გზები	494 000
					494 000
3 1	ქვემო ქართლი	თეთრიწყარო	დაბა მანგლისში თამარ მეფის ქ, სტალინის ქ, დემეტრაშვილის ქ. საკანალიზაციო სისტემის მოწყობის სამუშაოები	კანალიზაცია	570 000
					570 000
3 2	ქვემო ქართლი	წალკა	ქ. წალკის ქუჩებზე ასფალტობეტონის საფარის დაგება	გზები	380 000
					380 000
3	შიდა	ხაშური	ხაშურის	წყალმომარაგებ	247 892

3	ქართლი		მუნიციპალიტეტი ს სოფელ პატარა ფლევის ჭაბურღილისა და წყალმომარაგების ქსელის მოწყობა	ა	
					247 892
3 4	შიდა ქართლი	კასპი	კასპის მუნიციპალიტეტში ი სოფლების გოსტიბე-ცხავერის დამაკავშირებელი გზის რეაბილიტაცია	გზები	600 000
					600 000

Ivane Javakhishvili Tbilisi state university

Mamuka kobalia

**The impact of the ‘Law on high mountainous regions’ on Georgia’s
regional development**

Human geography

The work has been accomplished to obtain the Master’s academic
degree in Human Geography

Supervisor: Assistant professor david sichinava

Tbilisi. 2017